Vilniaus universiteto
Orientalistikos centras

Azijos studijų (sinologijos) programos studentė
IEVA OPULSKYTĖ

Vėlyvosios Qing dinastijos (1842-1911 m.) reformų įtaka imperijos raidai ir žlugimui

BAKALAURO DARBAS

Vadovas – Dr. Vytis Silius

Vilnius 2016

BIBLIOGRAFINIS APRAŠAS

Opulskytė, Ieva
Vėlyvosios Qing dinastijos (1842-1911 m.) reformų įtaka imperijos raidai ir žlugimui: bakalauro darbas / Ieva Opulskytė, Azijos studijų (sinologijos) programos studentė; mokslinis vadovas dr. V. Silius; Vilniaus universitetas. Orientalistikos centras. – Vilnius, 2016. – 43 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. (41 pavad.).

Qing dinastija, reformos, švietimas, socialinė-politinė padėtis, modernizacija, mandžiūrų valdžia, Vakarų imperializmas, imperatorienė Cixi

Bakalauro darbo objektas – vėlyvuoju Qing dinastijos laikotarpiu (1842-1911 m.) vykdomos reformos. Darbo tikslas – išsiaiškinti šių reformų įtaką Kinijos imperijos raidai ir žlugimui. Darbo uždaviniai: pristatyti, kokia Qing dinastijos situacija buvo prieš 1842 m., ir kokios aplinkybės nulėmė susidariusią padėtį vėlyvuoju laikotarpiu; išanalizuoti vėlyvuoju Qing laikotarpiu vykdytas reformas, jų svarbą ir įtaką šalies vystymuisi; išanalizuoti imperatorienės Cixi vaidmenį Qing dinastijos reformacijos kontekste.

Analizuojant pirminius ir antrinius šaltinius prieita prie išvados, kad reformacijos procesas, kuris prasidėjo lėtai ir nežymiai keičiant šalies socialinę-politinę sritis, imperijos gyvavimo pabaigoje išaugo į radikalias reformas, skatinančias Kinijos modernizaciją. Nors reformacijomis Qing dinastija siekė stiprinti mandžiūrų valdžią ir šalį, jos tik silpnino ją ir kėlė vis daugiau nesutarimų šalies viduje tarp žmonių ir valdovo, tarp vietinės ir centrinės valdžios. Tai iššaukė vietinių valdininkų ir armijų nepriklausomybę centrui ir etninių kinų nacionalistinių jausmų augimą, kas privedė prie imperijos žlugimo.

Bakalauro darbas gali būti naudingas lietuvių mokslininkams, planuojantiems tyrinėti tolimesnę Kinijos situaciją po imperijos žlugimo ir/ar modernizacijos pradžią šalyje.

TURINYS

ĮVADAS 5
1. ISTORINIS KONTEKSTAS 9
2. PIRMASIS BANDYMAS REFORMUOTIS PO PRALAIMĖJIMŲ BRITAMS ..13
2. 1. Socioekonominė šalies padėtis ir korupcija..... 13
2. 2. Priežastys reformoms 14
2. 3. Laivyno ir armijos perorganizavimas bei švietimo sistemos pokyčiai..... 16
3. MODERNIZACIJOS LINK: 100 DIENŲ REFORMA..... 19
3. 1. Skelbiamos reformos ir greita jų baigtis 20
4. VĖLYVOSIOS REFORMOS 24
4. 1. Vykdoma naujoji politika..... 25
5. IMPERATORIENĖS CIXI VAIDMUO REFORMUOJANT IMPERIJĄ..... 31
6. IŠVADOS..... 35
7. BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS..... 37
8. SUMMARY 43

ĮVADAS

Darbo problematika: Qing 清 dinastijos laikotarpis svarbus tuo, kad tai buvo paskutinioji dinastija, padėjusi tašką Kinijos imperijos istorijai. Pirmoji Qing dinastijos pusė į istoriją įsirašė kaip klestinti ir galinga, tuo metu stipriai sudominusi vakariečių pasaulį. Nors Qing valdymo pradžioje Kinijos imperija buvo stipri, tačiau nuo XIX a. šalyje vyko daugybė įvykių, po kurių pamažu imperija pradėjo byrėti. Šiuo laiku sparčiai keitėsi šalies sociopolitinė atmosfera. Ankstesnis imperatorių palikimas – sparčiai išaugusi populiacija, įsišaknijusi korupcija – prisidėjo prie vėlesnio Qing laikotarpio raidos. Tiek išoriniai karai su europiečiais, japonais, tiek vidiniai sukilimai šalyje skatino reformas, o šios savo ruožtu kitus sukilimus. Po nesėkmingų karų pradėtos Kinijos modernizavimosi reformos, apėmusios socialines, politines bei ekonomines sritis. Savęs stiprinimo judėjimas[1] buvo pirmasis bandymas reformuoti šalį po pralaimėjimų britams Opiumo karuose[2]. Tačiau nors ir trukęs ilgai, judėjimas sėkmingų rezultatų neatnešė, nes reformos buvo gana paviršutiniškos. Vėlesne 100 dienų reforma jau buvo siekta socialinių ir institucinių pokyčių, modernizuotis ir sekti vakariečių pavyzdžiu ne tik kopijuojant technologinius pasiekimus. Visgi, reformos ilgai netruko ir buvo nutrauktos tuo metu valdžiusios imperatorienės Cixi 慈禧. Po kito svarbaus įvykio, nacionalistinio Boksininkų sukilimo, kuris smarkiai pakenkė šalies ekonominei ir socialinei gerovei, vėl buvo pradėta imperijos reformacija švietimo, šalies valdymo ir karinėje srityse. Nors reformomis ir buvo siekta modernizuojantis stiprinti Qing dinastiją ir imperatorienės Cixi valdžią, tačiau vykusios reformos nebuvo itin nusisekusios, ir galiausiai 1911 m. prasidėjo *Xinhai* 辛亥 revoliucija, atvedusi šalį į Respublikos įsteigimą. Kas lėmė vėlyvųjų reformų pradžią, ir kodėl reformos nepasiteisino? Kinijos imperija, pakeitusi ne vieną dinastiją, buvo patyrusi įvairių reformų ir anksčiau. Ar galėjo Qing dinastijos laikais šios reformos pagreitinti imperijos žlugimą? Koks buvo vykdomų reformų ir imperatorienės Cixi vaidmuo, privedusių Kiniją prie 1911 m. revoliucijos? Šių dienų mokslininkai kelia klausimą, ar reformos neišvengiamai pagreitino/prisidėjo prie imperijos žlugimo ir buvo neigiamas faktorius Qing dinastijos istorijoje. Visgi, reformų ėmėsi pati tuometinė valdžia, kurių

[1] Judėjimas, vykęs 1861-1895 m.
[2] Pirmasis Opiumo karas vyko 1839-1842 m., antrasis – 1856-1860 m.

tikslas buvo išlaikyti Kinijos imperijos vienybę ir sustiprinti šalį, žengti žingsnį progreso link.

Darbo tikslas – pristatyti ir išanalizuoti vėlyvojoje Qing dinastijoje (1842-1911 m.) vykdomų reformų įtaką imperijos raidai ir jos žlugimui.

Darbo uždaviniai:

- pristatyti, kokia Qing dinastijos situacija buvo prieš 1842 m., ir kokios aplinkybės nulėmė susidariusią padėtį vėlyvuoju laikotarpiu;
- išanalizuoti pirmųjų reformų po Opiumo karų svarbą ir jų įtaką šalies vystymuisi;
- išsiaiškinti, kokie pokyčiai buvo vykdomi per 100 dienų reformą ir jų reikšmę;
- ištirti Qing dinastijos paskutiniųjų reformų įtaką imperijai ir modernizavimosi procesui;
- išanalizuoti imperatorienės Cixi vaidmenį Qing dinastijos reformacijos kontekste.

Darbo metodai: darbas yra aprašomojo-analizuojančio pobūdžio. Darbo analizei naudosiu pirminius šaltinius bei antrinę literatūrą. Pirminiuose šaltiniuose analizuosiu pateiktas tuometinių mąstytojų Kang Youwei 康有為, Liang Qichao 梁啟超 reformas ir pastebėjimus, imperatorių Guanxu 光绪 ir Cixi siūlymus šalies pokyčiams, kuo tos reformos buvo svarbios. Antrinių šaltinių pagalba – knygos, elektroniniai ištekliai – plačiau analizuosiu socioekonominę ir politinę šalies padėtį, kas skatino reformas, ir koks buvo jų vaidmuo Qing dinastijos raidai. Nemažai remsiuosi William T. Rowe knyga (2009), kurioje nuodugniai pristatoma vėlyvoji Qing dinastija ir šiuo laikotarpiu vykęs reformacijos procesas. Taip pat analizuosiu Kenneth S. Chan (2014), Chih-Yu Liao 廖志裕 (2006) ir kitus staipsnius apie prasidėjusią modernizaciją ir institucinius pokyčius imperijos gyvavimo pabaigoje. Elizabeth J. Perry, Merle Goldman (2009) ir Chin-kiu Wong 黃展翹 (1978; 2003) dėstomas požiūris leis suprasti reformų svarbą. Darbe bus svarbūs ir Richard J. Smith darbai (1976), kur jis parodo kaip patys etniniai kinai žiūrėjo į pokyčius ir santykius su valdžią turinčiais mandžiūrais.

Tyrimų istorija: Paskutiniosios Kinijos dinastijos istorija ir susiklosčiusi imperijos padėtis susilaukė nemažai dėmesio iš mokslininkų. Etniškumo, tradicijų, modernumo, kapitalizmo, lyčių ir kt. problemos domino ir vis dar tebedomina šių dienų tyrėjus. Darbų apie vėlyvąjį Qing laikotarpį prirašyta nemažai, grupuojant juos tiek pagal atskirus įvykius šalyje, tiek pagal gilesnes analizes siekiant išsiaiškinti, kas privedė dinastiją prie žlugimo.

Senesnieji mokslininkų darbai ir jų dėmesys buvo nukreipti į priežastis, dėl ko vis nepavyko Kinijai modernizuotis, ir pabrėždavo daugybe istorinių apsektų, vedusių į šalies stagnaciją. Xiao Yishan 蕭一山 darbe *Complete history of the Qing dynasty* (1962-1963) labai nuodugniai aprašoma visas Qing dinastijos laikotarpis. John K. Fairbank ir Kwang-Ching Liu (1980) apima įvairius skirtingų autorių straipsnius apie vėlyvajį Qing laikotarpį ir įvykius tuo metu. F. Wakeman knygoje *The Fall of Imperial China* (1975) susitelkia ties klausimu, kodėl Kinijai nepavyko tapti kapitalistine šalimi ir modernizuotis Savęs sustiprinimo judėjime. Jis analizuoja Qing politinę padėtį, besikeičiančias šalies jėgas (kylančias nepriklausomas vietines jėgas – naująjį elitą, priešiškai nusiteikusį prieš imperinę valdžią), kurios, pasak mąstytojo, pagreitino revoliuciją ir pasmerkė Qing dinastiją žlugimui. Būtent švietimo reformos sukūrė naują išsilavinusio jaunimo elitą, o karinės reformos sutelkė nacionalizmo įkvėptus karius. Ichiko Chuzo savo straipsnyje „Political and institutional reform 1901-11“ (1980) apie vykusias reformas kalba kaip neigiamą faktorių imperijos gerovei, nes, pasak jo, jos stipriai susilpnino vyriausybę (dėl pačių reformų nesuderinamumo ir prieštaringumo). J. Spence darbe *The Search for Modern* China (1991) tiria Qing politinę istoriją ir pastangas tiek vakariečių, tiek kinų reformuoti Kiniją. Immanuel Hsu (2000) pateikia susistemintą, įžvalgų pasakojimą apie Qing. Tai patogus ir tuo pačiu trumpas Qing laikotarpio įvertinimas. Elizabeth J. Perry ir Merle Goldman *Grassroots Political Reform in Contemporary China* (2007) koncentruojasi ties Qing dinastijos vykdoma politika. Vieną skyrių skiria vėlyvosios Qing dinastijos politinių reformų analizei, atkreipdamos dėmesį į reformas vykdomas nuo 1901 m., kuriomis siekta išlaikyti dinastijos galią. Esminis klausimas, kokie pokyčiai prieš ir po reformų įvyko vietiniu ir nacionaliniu mastu. Jų teigimu, būtent šios reformos prisidėjo prie Qing dinastijos žlugimo.

Paskutiniaisiais dešimtmečiais tyrinėtojai savo dėmesį pakreipė kita linkme – vėlyvosios Qing dinastijos padėtis labiau pradėta analizuoti iš socialinės

perspektyvos. John E. Schrecker savo darbe *The Chinese Revolution in Historical Perspective* (2004) detaliai išdėsto sociopolitinius įvykius Qing laikais. Pats autorius teigia, kad vykdomos reformos neišgelbėjo Qing dinastijos, o netgi pagreitino jos baigtį. Sukilimai skatino reformas, o nenusisekusios reformos – revoliucijos pradžią. Knygoje *China's Last Empire* (2009) W. T. Rowe pristato visą Qing dinastiją, ir dėmesį skiria XIX a. ir XX a. iššūkiams, su kuriais teko susidurti kinams. Svarbu paminėti šių dienų tyrinėtoją Pamela K. Crossley ir jos atliktus tyrimus. Knygoje *The Wobbling Pivot: China since 1800, An Interpretive History* (2010) ji plačiau tiria Kinijos istoriją ir siekia sumažinti atskirtį tarp Kinijos imperinės praeities ir modernios Kinijos (tarp „tradicinio" ir „modernaus", tarp „Rytų" ir „Vakarų"), kas tampa labai svarbu gilesniam supratimui apie paskutiniąją dinastiją ir jos baigtį. P. K. Crossley svarsto, kaip pačios Qing dinastijos požiūris į valdžią privedė prie vietinės galios išaugimo ir socialinių judėjimų dinastijai kritiniais momentais. Svarbiausia, ką W. T. Rowe ir P. K. Crossley analizuoja – tai santykiai tarp centrinės valdžios ir vietinės bendruomenės. Richard J. Smith naujausias darbas *The Qing Dynasty and Traditional Chinese Culture* (2015) ir ankstesni tyrimai parodo, kokia svarbi yra visuma kultūrinių, politinių ir socialinių aspektų tarp mandžiūrų ir *han* kinų tradicijų, ir kaip tai darė įtaką Qing dinastijos valdymui.

Darbo struktūra: darbas susideda iš įvado, 5 dėstymo dalių ir jų poskyrių, o darbo pabaigoje visas dalis apjungia išvados. Pirmame skyriuje trumpai aptariama Qing dinastijos socialinė ir politinė padėtis iki 1842 m. Kituose trijuose skyriuose ir jų poskyriuose pristatomos vykusios reformos šalyje, jų priežastys ir pasekmės visai imperijai. Paskutinėje dėstymo dalyje analizuojama kaip imperatorienė Cixi prisidėjo prie reformų šalyje, ir koks buvo jos vaidmuo imperijos reformacijos kontekste.

ISTORINIS KONTEKSTAS

Qing dinastija, iškilusi 1644 m. ir gyvavusi iki pat 1912 m., buvo ilgiausia ir viena stipriausių dinastijų per visą Kinijos imperijos istoriją. Iki pat 1842 m., kuomet Kinijos imperija pralaimėjo britams pirmajame Opiumo kare, buvo dinastijos klestėjimo laikotarpis. Kertiniai taškai, leidžiantys daugiau suprasti apie šį laikotarpį, yra dinastijos įsteigimo pradžia, žinomiausių to meto imperatorių veikla ir Opiumo karų priežastys.

Dauguma Kinijos dinastijų buvo įkurtos kilus maištams prieš esantį imperatoariaus valdymą, taigi Qing dinastija buvo ne išimtis. Šios dinastijos gyvavimas buvo pradėta sukilus žmonėms prieš tuometinę Ming 明 valdžią. Naujosios dinastijos įkūrėjai buvo ne etniniai *han* 汉 kinai, o mandžiūrai – Jin 金 dinastijos[3] džurdžėnų palikuonys, žmonės, kurie gyveno aplinkiniuose imperijos regionuose. Qing įkūrimo oficialia data laikoma 1644 m., kuomet po ilgai trukusių kovų buvo užimtas Pekinas. Nuo naujosios dinastijos įkūrimo pradžios prasidėjo imperijos augimo periodas (Rowe 2009, 81). Buvo vykdomi miestų atstatymai po vykusių kovų ir mokesčių mažinimas, kuris pagerino prekybą ir žmonių gyvenimą. Vakarų misionieriai, kurie buvo taikiai priimami imperatorių, taip pat padarė įtaką Kinijos mokslo plėtrai. Ankstyvaisiais Qing dinastijos metais valdę imperatoriai buvo puikūs lyderiai, istorinėje atmintyje išlikę kaip vienais reikšmingiausių Kinijos imperatorių, kurie „<...> nutiesė kelią tolimesnei Qing istorijai ir dalinai sukūrė politinį, ekonominį ir kultūrinį palikimą, paveldėtą modernios Kinijos“[4].

Norint suprasti Qing dinastijos kaitą, svarbu išsiaiškinti didžiausią šaliai įtaką dariusių imperatorių vaidmenis, kurių valdymo politika turėjo poveikio tolimesnei imperijos raidai. Kangxi 康熙, kuris buvo vienas žinomiausių ir sumaniausių valdovų Kinijos imperijos istorijoje, valdžioje išbuvo net 61 metus. Būdamas geras valdytojas, jis sudarė stiprią vyriausybę ir praplėtė Kinijos įtakos zonas į kaimynines žemes. Per savo ilgo valdymo metus jis nustatė šalies politinę kryptį, taip prisidėdamas prie imperijos stabilizavimo. Kangxi plėtė Kinijos teritoriją, prekiavo su europiečiais, tuo pačiu bandydamas išvengti jų ekspansijos. Imperatorius ir jo pavaldiniai atidžiai kontroliavo prekybą ir pramonę, monopolizavo svarbias pramonės šakas. Jo valdymo

[3] Dinastija gyvavo nuo 1115-1234 m.
[4] Hearn, Maxwell K., Madeleine Zelin. http://www.learn.columbia.edu

metu ekonomika augo, o su jos augimu didėjo ir populiacijos skaičius. Kangxi laikotarpiu kinų visuomenei buvo pristatyti nauji pasėliai – kukurūzai, žemės riešutai, bulvės, kurie padėjo valstiečiams pildyti maistines atsargas ir prasimaitinti sunkmečiu (Rowe 2009, 63-66). Imperatorius palaikė diplomatinius santykius su užsienio šalimis, įsileisdamas jėzuitų misionierius ir skirdamas jiems tam tikras pozicijas ir pareigas rūmuose. Kangxi vertino jų žinias, todėl vakariečiai jam pasitarnavo kaip patarėjai diplomatiniais ir kariniais klausimais (Spence 1991, 66, 67). Norėdamas išvengti šalies valdymo per valdžios pareigūnus, kuriais jis nepasitikėjo, imperatorius dažnai pats asmeniškai tvarkydavo reikalus. Po šio imperatoriaus, kitas ne ką mažiau svarbus valdovas Qing dinastijai, buvo jo anūkas Qianlong 乾隆.

Imperatoriaus Qianlong valdymo laikotarpiu (1735-1796 m.) Kinijos imperijos teritorija buvo kaip niekad praplėsta į Šiaurę ir Vakarus. Qianlong perorganizavo scialines ir karines sritis, mažindamas mokesčius ir į karo praktiką gražindamas tradicinį šaudymą iš lanko (Rowe 2009, 68, 69). Qing dinastija pasiekė didžiausią klestėjimą atėjus šiam imperatoriui į valdžią, kuris stipriai prisidėjo ir prie meno ir tradicijų puoselėjimo šalyje. Visgi, paskutiniai Qianlong valdymo dešimtmečiai buvo pažymėti korupcijos plitimu, prarasta pareigūnų kontrole, ir visa tai silpnino imperiją. Šalies valdymas buvo paliktas valdžios pareigūnų rankose, kurie naudojosi proga ir vogė iš imperijos iždo, o pats imperatorius leido laiką mėgaudamasis prabanga ir turtais (Rowe 2009, 154). Be to, Qianlong politika izoliuotis nuo Europos lėmė tolimesnes dinastijos problemas ir europiečių invaziją, kurie siekė kolonizuoti imperiją. Iškilo Kinijos visuomenės apmaudas ir nepasitenkinimas Qing dinastijos valdymu. Po šio imperatoriaus mirties, kinų imperija pamažu pradėjo silpti[5].

Po Qianlong imperatoriaus gyvavimo, tolimesni jo paveldėtojai nors ir stenėgsi atkurti tvarką šalyje, tačiau nebepasiekė tokios pačios galybės kaip kad jų protėviai. Kadangi Qing valdymo pirmojoje pusėje Kinijos imperijos teritorija smarkiai išsiplėtė ir ji tapo stipriausia regione, toks staigus Kinijos iškilimas sudomino Vakarų pasaulį. Buvo pradėta jausti Vakarų įtaka, ypač Didžiosios Britanijos, kuri norėjo išplėsti savo imperinę galią ir todėl buvo suinteresuota prekybos galimybėmis su Kinija. Europiečius viliojo kinų produkcija ir Vakarų pirkliai siekė patekti į kinų rinką. Visgi, kinai minimaliai kontaktavo su Europa, nes patiems kinams vakariečiai nieko negalėjo pasiūlyti. XVIII a. pradžioje svetimtaučiai prekybininkai, tokie kaip britai, prancūzai,

[5] Hearn, Maxwell K., Madeleine Zelin. http://www.learn.columbia.edu

olandai ir kitų šalių atstovai, siekė užmegzti prekybinius ryšius su Kinija, kuri buvo prabanga laikytų prekių – šilko, porceliano, arbatos – šaltinis. Savo ruožtu, kinai juos įleido tik į vieną regiono uostą ir griežtai ribojo vakariečių veiksmus. Tačiau vakariečiai tuo nepasitenkino ir ieškojo priėjimo prie kitų imperijos uostų bei šalies vidinių regionų. Qing valdžia buvo centralizuota ir jie sekdami Ming pavyzdžiu laikėsi izoliuotumo politikos.Visgi, nors pradžioje britai neturėjo nieko pasiūlyti Kinijai, opiumas buvo tas produktas, atvėręs vakariečiams kelią į prekybą su Kinija ir pabloginęs padėtį šalyje: „Nuo 1839 m. įtampa tarp Kinijos ir užsienio interesų <...> pasiekė kritinį lygį, ir Opiumo karai buvo to pasekmė“[6]. Kaip britai turėjo priklausomybę kinų prabangos prekėms – šilkui, porcelianui, arbatai, taip kinai tapo priklausomi nuo opiumo, ir žemė, kuri buvo naudojama maistiniams produktams auginti, pradėta naudoti opiumo gamybai.

1830 m. Kinijos ekonomika patyrė nuosmukį ir iki tol buvęs prekybos balansas pasisuko Kinijai neigiama linkme. Opiumo vartojimas ir prekyba nebuvo nauja XIX a. Kinijoje. 100 metų prieš Pirmąjį Opiumo karą opiumas jau buvo žinomas imperijoje. Opiumo problema iškilo dėl didelio sidabro „ištekėjimo“ iš imperijos ir dalinai dėl socialinės netvarkos susijusios su kontrabanda, kuri lėtino šalies ekonomiką (Polachek 1992, 104). Qing dinastijos strategija buvo sumažinti opiumo prekybą iš tiekėjo pusės. Bandydamas spręsti susidariusią situaciją, tuometinis imperatorius surengė debatus, pasisakančius už ir prieš opiumo legalizavimą. Tie, kurie palaikė opiumo įteisinimą, teigė, kad apmokestinant opiumą būtų gaunamos didžiulės pajamos, o stiprinant opiumo naudojimo draudimą šaliai brangiai kainuotų. Oponentai tikėjo, kad opiumas yra blogis ir manė, kad imperatoriaus pareiga yra išgelbėti šalies žmones nuo to blogio (Zheng 2005, 95). Opiumo priklausomybė tapo nusižengimu, o vidinės prekybos panaikinimas – pagrindiniu Qing dinastijos dėmesio centru. Tačiau vidinės prekybos kontrolė nesumažino paties opiumo vartojimo, dėl ko imperatorius visą dėmesį nukreipė į užsieniečių prekybininkus. Qing valdžia matė keleta svarbių priežasčių uždrausti opiumo prekybą, kuri sukėlė socioekonominių problemų. Pirmiausia, kaip teigia Y. Zheng, „Kinijos žmonės klimpo gilyn į opiumą“ (Zheng 2005, 156), kas lėmė, jog gyventojams išsivystė priklausomybė nuo šio narkotiko ir tai stipriai veikė darbo našumą bei sveikatą. Antra, opiumo prekyba smugdė Kinijos ekonomiką,

[6] 2008. „World Drug Report“, 175. https://www.unodc.org

kadangi vyko „didžiulis sidabro ištekėjimas, kuris atsirado dėl prekybos opiumu <...>“ (Zheng 2005, 101).

Kilęs interesų konfliktas, kuris pasireiškė dviem Opiumo karais tarp šalių, pradėjo naują etapą Kinijos santykiuose su Vakarais. Tiek pirmasis, tiek antrasis Kinijos pralaimėjimai atvėrė duris užsienio prekybininkams daugybėje uostų, o visi griežti apribojimai Vakarams buvo panaikinti. Opiumas tapo įprasta preke, nors ir draudžiama Kinijos imperijos. Opiumo kaina nukrito, kadangi jo gabenami kiekiai vis augo dėl spartaus ir populiaraus jo vartojimo visuose visuomenės sluoksniuose (Zheng 2005, 154). Kartu su Vakarų prekybininkais į imperiją pradėjo plūsti ir krikščioniai misionieriai, kurie skleidė savo mokymą kaimo gyventojams. Taip pamažu priešiškumas svetimšaliams didėjo, keldamas naujus, jau vidinius konfliktus šalyje.

Pirmoji Qing gyvavimo pusė buvo taikos ir klestėjimo laikotarpis. Vėlesnieji XIX-XX a. Qing imperatoriai buvo ne tokie stiprūs kaip anktyvieji dinastijos lyderiai. Kuomet šalies problemos XIX a. dėl tarptautinių karų, ir vidinių imperijos ydų (sparčiai auganti populiacija ir korupcija) Qing dinastijoje tapo sunkiai valdomos, tuo metu valdžios soste sėdėjo regentė Cixi. Išoriniai konfliktai kinų sąmonėje įsirėžė kaip vakariečių kėslai sunaikinti Kiniją. Europiečių pajėgos, tiek individualiai, tiek kolektyviai augo, o žmonių nepasitenkinimas savo valdžia didėjo, kas vedė Qing dinastiją į nuosmukį.

PIRMASIS BANDYMAS REFORMUOTIS PO PRALAIMĖJIMŲ BRITAMS

Socioekonominė šalies padėtis ir korupcija

Dar prieš pat įvykstant karams su britais, socialinėje srityje didžiausia problema, su kuria susidūrė Kinijos valdžia, buvo staigus populiacijos išaugimas. Tai buvo vienas iš pagrindinių pokyčių, įvykusių XIX a. Qing dinastijoje.

Kinijos populiacija Ming dinastijos laikais siekė iki 100 milijonų žmonių, tačiau XIX a. pradžioje ji išaugo iki 400 milijonų. Prie šio skaičiaus menkai prisidėjo tas faktas, kad Kinija tuo laiku išplėtė savo imperiją ir prie jos prijungė Mandžūriją, Mongoliją, Xinjiang 新疆, Tibetą ir Taivaną (Deng 2015, 6). Visos jos tapo pavaldžios Qing vyriausybei ir naujų teritorijų dėka Kinijos imperija tapo viena iš didžiausių jos istorijoje. Žvelgiant į buvusių dinastijų demografinius ir teritorinius pokyčius akivaizdu, kad imperijos sienų išplėtimas negarantavo populiacijos padidėjimo: „Po mongolų kolonizacijos, Kinijos teritorija išsiplėtė iki jos aukščiausio taško, bet Kinijos populiacija sustojo ties 50-60 milijonų. Valdant Qing, Kinijos teritorija savo mastu buvo tarp Tang ir Yuan [dinastijų], bet populiacija gerokai šoktelėjo į viršų“ (Deng 2015, 4). Tačiau staigus žmonių skaičiaus padidėjimas Qing dinastijai sukėlė naujų problemų. Žemės, kurios galėtų būti pelningai išnaudotos naudojant tradicinius ūkininkavimo metodus, jau buvo užimtos ir dirbamos dėl išaugusios migracijos. Pasak D. C. Schak, prasidėjęs skurdas palietė vis daugiau žmonių, kurie nepajėgė susidoroti su ištikusiomis stichinėmis nelaimėmis – potvyniais ar sausromis (Schak 2005, 1, 2). Qing valdžia nebuvo realiai pasiruošusi nesustabdomo populiacijos augimo pasekmėms. K. S. Chan savo straipsnyje nurodo, kad situacija buvo sunkiai suvaldoma ir dėl to, kad pats valdžios aparato dydis nekito ir išliko statiškas beveik visą Qing laikotarpį (Chan 2014, 30). Taigi, tokio paties dydžio ir pajėgumo šalies vyriausybė turėjo sukontroliuoti du/tris kartus didesnį žmonių kiekį negu dinastijos valdymo pradžioje. Šitai lėmė ir tai, jog vietiniu lygmeniu, turtingi ir išsilavinę žmonės įgavo daugiau valdžios ir įgaliojimų, kas buvo viena iš korupcijos įsitvirtinimo priežasčių.

Dar Ming dinastijos laikais valdininkų atlyginimai ženkliai sumažėjo, kas galėjo paskatinti korupcijos plitimą tarp valdžios pareigūnų. Tačiau, pasak Shawn Ni ir Pham Hoang Van, Qing laikotarpiu, kuomet būta bandymų kelti atlyginimus,

korupcijos lygis nesumažėjo, nes atlyginimų reformos nebuvo efektyvios (Ni, Van 2005, 6). Kadangi imperijoje vyko socialiniai ir politiniai pokyčiai, augo populiacija ir plėtėsi imperijos teritorija, išaugo ir darbo našumas bei gamyba. O juk tai valdininkams buvo potencialios pajamos iš korupcijos, kurios tik nežymiai skyrėsi nuo padidintų naujų atlyginimų. XIX a. korupcija tapo plačiai paplitęs reiškinys visoje kinų valdymo sistemoje. Žemi atlyginimai, mokami netgi aukštus postus užimantiems valdininkams, paskatino dovanų ir kyšių priėmimą (Ni, Van 2005, 6). Valstybės pareigūnai kiekvieną poziciją laikė galimybe padidinti savo asmeninius turtus. Mokesčių sistema, kurią Qing paveldėjo iš Ming, visą dėmesį skyrė pajamų tiekimui centrinei valdžiai, o vietinės valdžios išlaidų valdymas buvo vietinių pareigūnų kontrolėje, kas atvėrė duris į didžiulį korupcijos klestėjimą. Korupcija tapo tik viena iš priežasčių, lėmusių imperijos stagnaciją paskutiniaisiais jos gyvavimo amžiais.

Tokia padėtis buvo susidariusi prieš pat naujosios reformos pradžią, kuri buvo reikšminga visai imperijai. Šiuo laikotarpiu Kinijos imperijos problematišką socioekonominę padėtį lydėjo tiek išorinių jėgų spaudimas, tiek vidinės kovos.

Priežastys reformoms

1842 m. buvo pažymėti imperijos pralaimėjimu Pirmajame Opiumo kare ir pažeminimu, kas buvo stiprus smūgis kinams. Kinijos bandymas pasipriešinti Vakarų moderniai ginkluotei abiejų Opiumo karų metu naudojant pasenusias technologijas, datuojamas dar XI a., garantavo pralaimėjimą, kuris suteikė britams norimos įtakos Kinijos uostuose[7]. Dabar pagrindinis klausimas kinams buvo, kaip atgauti prarastą suverenitetą.

Pralaimėję karus kinai turėjo sutikti su Vakarų pateiktomis sąlygomis ir atverti duris ne tik prekybininkams, bet ir kariams bei misionieriams. Tokiu būdu, kaip teigia W. T. Rowe, Kinija buvo veikiama ekonominio imperializmo, o Vakarų šalys pradėjo įtakos sferų Kinijos teritorijoje dalybas (Rowe 2009, 173). Tai buvo nauji ir netikėti pasikeitimai visai Kinijos imperijai. Žmonės kaltino tuometinį valdovą Xianfeng 咸丰[8] dėl tokio pažeminimo ir reikalavo visų vakariečių išvarymo iš šalies, įskaitant netgi Qing dinastijos atstovus, kurie buvo ne *han* kinai, o mandžūrai. Po

[7] 1842 m. pasirašyta *Nanjing* sutartis
[8] Valdė nuo 1850-1861 m.

pirmojo pralaimėjimo britams dar labiau pasireiškė priešiškumo svetimtaučiams jausmas, o „kinų nacionalizmas buvo našus įrankis ankstyvam Taiping susitelkimui“ (Rowe 2009, 186), kuriuo siekta nuversti mandžūrų valdžią. Nors Taiping 太平[9] sukilimas ir buvo numalšintas, tačiau jis stipriai susilpnino Qing valdžios aparatą ir buvo pirmasis signalas apie didėjantį žmonių nepasitenkinimą ir grėsmę imperinei valdžiai. Nacionalistiniai jausmai nesustojo augę ir po nesėkmingo sukilimo.

Vakarų imperialistinė įtaka, Kinijos pralaimėjimai Opiumo karuose, Taiping sukilimas atskleidė Qing kariuomenės ir technologijų atsilikimą nuo Vakarų. Nors dauguma, kurie buvo atsakingi už imperijos valdymą, pritarė idėjai toliau vadovautis ta pačia senąja valdymo sistema ir nieko nekeisti, visgi atsirado keletas valdžios pareigūnų, kurie 1870 m. pasisakė už reformas šalyje. Tačiau naujojo judėjimo propoguotojai buvo ne radikalūs reformatoriai, o žmonės, kurie tikėjo, kad Qing valdymą galima išlaikyti pasinaudojant Vakarų karinėmis ir pramonės veikimo praktikomis ir, tuo pačiu, išsaugant konfucianistines vertybes (Hao 2010, 83). Šio judėjimo skatintojai buvo provincijų lyderiai, kurie inicijavo tas reformas, kurios buvo naudingos jų regionui. Tokiu būdu prasidėjo Savęs stiprinimo judėjimas, kurio iniciatorius buvo princas Gong 恭[10]. Šio judėjimo pagrindinis tikslas buvo nukopijuoti ir išmokti vakarietiškų karybos metodų, kad tokiu būdu galėtų kontroliuoti „barbarus“ iš Vakarų (Smith 1976b, 126). Kartu su princu Gong, dar keli pareigūnai buvo svarbūs šiame judėjime – Feng Guifen 馮桂芬, Zeng Guofan 曾国藩 ir Li Hongzhang 李鸿章, žmonės, kurie prisidėjo prie Taiping sukilimo numalšinimo. Kaip teigia O. Shell ir J. Delury, Zeng buvo įsitikinęs, kad Vakarų karinės technologijos galėtų „patogiai“ būti prijungtos prie Kinijos tradicinių vertybių ir institucijų tam, kad būtų suformuota tvirta ir nenugalima šalis. Tai ir buvo jo pasiūlyta strategija, laimėti prieš Vakarus naudojantis jų pačių sukurtais metodais. Šią strategija Zeng atskleidė laiške vienam iš savo mokinių Li Hongzhang, kuriame pažymėjo, kad norint rasti tinkamą metodą kaip įvesti tvarką šalyje ir sutvirtinti imperiją, reikėtų atidžiai stebėti ir mokytis pranašesnių technologijų bei pastebėti jų trūkumus (Schell, Delury 2013, 46-49). Li Hongzhang kaip ir jo mokytojas tikėjo Kinijos didybe ir galybe, vienintelio dalyko, ko jai reikėjo – modernizuoti ginklus.

[9] Sukilimas, vykęs 1850-1864 m.
[10] Gyveno 1833-1898 m.

Vakariečių pastovus inovacijų diegimas buvo priešingas sustingusiai nuo tradicijų savimi patenkintai Kinijai. Tačiau reformatoriai supratę šią kinų mąstymo ydą, atsigręžė į Vakarų idėjas. Naujosios reformos buvo sukoncentruotos ties karine, ekonomine bei švietimo sferomis.

Laivyno ir armijos perorganizavimas bei švietimo sistemos pokyčiai

Princas Gong, turėdamas savo sūnėno imperatoriaus Tongzhi 同治[11] paramą, su jo idėjas palaikančiųjų grupe pradėjo reformas tiek imperijos viduje, tiek su išoriniu pasauliu.

Remdamasis Feng Guifen apmąstymais jo parašytame darbe „Vakarų mokslo pritaikymas“, princas Gong suprato, kad Kinijos imperija nebegali laikytis tradicinio požiūrio, iškeliančio Kiniją kaip viršesnę ir nenugalimą. Gong buvo puikiai susipažinęs su Vakarų karinėmis technologijomis, todėl siekiant užpildyti šią karinę spragą, jis pradėjo geriausių studentų siuntimo svetur praktiką (Schirokauer, Brown, Lurie 2012, 401). Taigi, buvo pradėti siųsti į užsienį studentai ir intelektualai, kad išmoktų užsienio kalbos ir perprastų vakarietiškas karo meno paslaptis. Bendradarbiavimas su Vakarais suformavo diplomatiškus santykius tarp šalių, o Kinija netgi susilaukė užsienio pagalbos malšinant Taiping sukilimą. Kinijos karinė galia buvo labai silpna, todėl siekiant pagerinti šią sritį šalyje buvo įsteigta inžinerijos mokykla, kurioje mokė mechaninių įgūdžių ir navigacijos. Buvo tobulinami šaunamieji ginklai ir įkuriamos ginklų saugyklos. Vyko ir pirmieji bandymai spręsti laivybos problemas: decentralizuota administracija, senoviška įranga ir metodai, bendros strategijos nebuvimas (Rowe 2009, 114-116). Staigus Japonijos jūros laivyno pajėgų iškilimas leido kinams suvokti pokyčių būtinumą. Imperatoriškasis kinų laivynas buvo galutinai suformuotas, suorganizuotas pagal Li Hongzhang, kuris buvo pagrindinis veikėjas reformuojant laivyną ir permąstant jo pajėgų tikslus, pasiūlymą.

Šalies ekonomiką buvo siekiama pagerinti bandant atgaivinti nuniokotas dirbamas žemes, mažinant žemės ūkio mokesčius, o kai kuriais atvejais net atleidžiant nuo jų valstiečius. Šalies ekonomikai labai kenkė korupcijos išsiplėtimas (Chan 2014, 30), todėl, nors ir minimaliai, bet buvo kovojama su korupcijos reiškiniu – valstybės tarnautojams buvo įvestas naujas elgesio kodeksas, pabrėžiantis sąžiningumą,

[11] Valdė 1861-1874/75 m.

paprastumą ir nuolankų elgesį. Dėl korupcijos politikoje Savęs stiprinimo judėjimas buvo apribotas, kadangi daugumai esančių valdžioje buvo nepalanku pritarti pokyčiams, jie nerodė jokios iniciatyvos. Ekonomikos atžvilgiu, tai labiau buvo teorinė, o ne praktinė reforma, neturinti apčiuopiamų rezultatų.

Vis dėlto kaip priešprieša planuojamiems pokyčiams, mandžūrų valdžia tuo pačiu metu bandė išvengti pernelyg didelio vakarietinimo ir apsaugoti savas tradicijas. Pasak S. Chu, reformatoriui Li „<...> sprendimas Kinijos silpnumui [įveikti] buvo perimti tam tikrus konkrečiai pasirinktus aspektus, kuriuose Vakarai buvo viršesni“ (Chu 1994, 277). Iš tiesų kinų valdžia norėjo prijungti modernias Vakarų technologijas prie tuo metu egzistavusios konfucianistinės sistemos ir jos skatinamų vertybių (Smith 1976a, 195). Kinijos imperija tuo metu sugebėjo atkurti trumpalaikę tvarką, užmegzti neblogus tarptautinius santykius, dalinai patobulinti ginklus ir karinę įrangą, reformuoti švietimą ir suformuoti karinį laivyną. Atrodė, kad Kinija galėjo po truputį atgauti savo stiprybę, tačiau ties 1870 m. reformos sulėtėjo. Įvyko pokyčiai valdžios pasikeitime, kadangi imperatorius Tongzhi, kaip ir vienas svarbesnių reformatorių Zeng Guofan, mirė. Dabar aukščiausioji valdžia vėl priklausė konservatyvių pažiūrų imperatorienei Cixi. Sulėtėjusiai Savęs stiprinimo programai dabar visiškai vadovavo Li Hongzhang, kuriuo imperatorienė pasitikėjo dėl jo ištikimybės jai.

Nepaisant kinų pastangų, tris dešimtmečius trukęs Savęs stiprinimo judėjimas nebuvo efektyvus keičiant padėtį Kinijoje. Šiandien mokslininkai įžvelgia ne vieną priežastį, dėl ko taip galėjo nutikti. Kaip teigia Liao, jis turėjo tik labai paviršutiniškus bandymus Kinijos modernizacijai (Liao 2006, 115). Konservatyvieji valdžios asmenys buvo gana skeptiškai nusiteikę prieš šį judėjimą ir nenorėjo turėti nieko bendro su vakariečių idėjomis ir jų naudojamais metodais. Jie tikėjo, kad mokymąsis iš „barbarų“ pakenks šalies konfucianistinei sistemai. Kitas reikšmingas faktorius, pasak E. Pak-Wah Leung, dėl ko žlugo reformos buvo centrinio valdymo trūkumas (Leung 2012, 28). Kinijos vyriausybė buvo decentralizuota, o Qing įtaka tam tikriems šalies regionams buvo silpna. Tai lėmė ir kitą svarbų reiškinį – korupcijos išplitimą, kuris taip pat prisidėjo prie reformų sustabdymo. Dauguma provincijų valdininkų buvo korumpuoti, todėl pinigai, skirti vietos iždui, dažnai buvo nukreipti nuo reformų programų (Leung 2012, 28, 29). Svarbu paminėti ir nuo Opiumo karų išlikusį pačių Vakarų imperialistų norą kontroliuoti tam tikras prekybos sferas ir regionus Kinijoje, apribojant vietinę prekybą ir stumiant imperiją į skolas. Judėjimas

turėjo pasitarnauti kaip priemonė išguiti vakariečius „barbarus“ iš Kinijos. Karinė reformacija patiems kinams buvo suprantama kaip vakarietiškų technologijų imitavimas. Intelektualai pripažino vakariečių karinį pranašumą, todėl jie norėjo išmokti vakarietiškų karybos metodų tam, kad galėtų juos sustabdyti. Tačiau reformatoriai nematė savo vykdomose reformo didžiausio trūkumo – tai, kad bandė atkurti karines jėgas savo pačios vidaus tradicine tvarka. Tai reiškė, kad nebuvo pridėta jokių naujų elementų ar pertvarkyta tradicinė sistema. Per šį laikotarpį buvo astkleista nemažai imperijos silpnųjų pusių ir tai iššaukė įvairių judėjimų pradžią prieš šalies valdymą, kuris ir iki tol buvo kinų priešiškai priimamas.

Laikotarpis nuo 1860 m. buvo svarbus Kinijos imperijai tuo, kad jį galima būtų laikyti pirmuoju kinų inicijuotu „atsargiu“ bandymu modernizuotis. Vis dėlto, realia modernizacija to dar nebūtų galima pavadinti. Tai daugiau buvo reformacijos laikotarpis su modernizacijos užuomazgomis, kuris galiausiai žlugo. Naujasis judėjimas valdininkų sąmonėje egzistavo tik kaip būdas palaikyti Qing dinastiją, o ne paversti Kiniją modernia, galinga šalimi. Jie stengėsi stiprinti jau egzistavusią tvarką vietoj to, kad pakeisti ją. Šio judėjimo visiškas nenusisekimas pasirodė kare su Japonija, kuriame Kinija buvo sutriuškinta. Savęs stiprinimo judėjimas Kinijoje buvo žymiau mažiau efektyvus nei Meiji 明治 restauracija[12] Japonijoje (Liao, 2006). Karas tarp šių šalių buvo tarsi kova tarp senosios korumpuotos imperialistinės sistemos ir naujai kylančios kapitalistinės jėgos. Nepaisant technologinių pasiekimų, šio judėjimo atstovai buvo per daug užsiėmę ginkluotės ir laivų tobulinimu, o vakarietiškos politinės sistemos ir kultūros ignoravimas apribojo Savęs stiprinimo judėjimo galimybes ir galiausiai prisidėjo prie jo nesėkmės. Kinai naiviai tikėjo, kad technologiniai pokyčiai atneš norimų rezultatų ir neskyrė jokio dėmesio socialiniams pokyčiams. Jie neužfiksavo idėjos, kad vakariečių galybė „ateina“ iš jų politinių idėjų ir institucijų. Visgi verta pažymėti, jog tarp šio judėjimo ir vėlesnės vykdomos modernizacijos buvo tam tikras tęstinumas, todėl iš dalies yra neteisingas pasakymas, jog ties karu su Japonija šis judėjimas visiškai užsibaigė.

[12] Politiniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai 1868-1912 m.

MODERNIZACIJOS LINK: 100 DIENŲ REFORMA

Savęs stiprinimo judėjimas Kinijai nepadėjo išvengti dar dviejų pralaimėjimų Prancūzijai ir Japonijai. Šie pralaimėjimai buvo akivaizdus įrodymas, kad ilgai trukęs Savęs stiprinimo judėjimas, nepasiekė savo tikslo atstatyti Kinijos galios. Klausimas, kodėl Kinija vis dar buvo nepajėgi kovoti su išorinėmis grėsmėmis, buvo vis iš naujo analizuojamas to meto intelektualų.

Reformacijos priežastys glūdėjo įvykiuose, prasidėjusiuose 1894-1895 m. Tais metais Kinijos imperija patyrė dar vieną nuosmukį Kinijos-Japonijos kare, kuris sumenkino jų nacionalinį išdidumą ir dar labiau nusilpnino imperiją. Šis pralaimėjimas japonams kinus „supurtė“ labiau nei nenusisekusi karo baigtis su Prancūzija, kadangi Japonija tradiciškai buvo pavaldi kaimynė Kinijai, ne kartą mokėdavusi duoklę. Tačiau jos atsivėrimas Vakarams ir sėkmingos Meiji reformos sustiprino Japoniją ir parodė Kinijai jos stagnacinį požiūrį vesternizacijos atžvilgiu. Pasak Chin-kiu Wong, galios balansas ir įtaka iš esmės perėjo nuo Kinijos Japonijai (Wong 2003, 5). Tai buvo stiprus smūgis Qing dinastijai, kuri dabar buvo pažeminta ne tik vakariečių, bet ir artimiausios kaimynės, todėl Kinijos-Japonijos karo baigtis Shimonoseki 下関条約 sutartimi Kinijai buvo gėdingas įvykis. Pagal sutarties 1, 2, 4 straipsnius, japonai okupavo Mandžiūriją ir priskyrė kinams sumokėti karo kompensaciją, o taip pat japonai perėmė Korėjos kontrolę[13]. Pralaimėjimas Japonijai buvo netikėtas kinams, todėl kilo nauji klausimai, kaip reformuoti šalį ir pagerinti jos padėtį. Tai buvo signalas Kinijos imperijai iš pagrindų kažką keisti.

Iš reformai suteikto pavadinimo galima suprasti, kad tai buvo labai trumpai trukęs pertvarkymo laikotarpis. Keičiant įsisenėjusias imperijos politinę, ekonominę, karinę, švietimo sistemas, norėta įvesti naujos formos režimą šalyje, kuris remtųsi konstitucija (Deng 2003, 21). Šios reformų programos tikslas buvo pamažu Kiniją transformuoti į kapitalistinę šalį, kurioje įsigaliotų konstitucinės monarchijos valdymas. Šis naujasis judėjimas buvo globojamas imperatoriaus Guangxu[14], o pagrindiniai sumanytojai buvo Kang Youwei ir jo mokinys Liang Qichao. 100 dienų reforma buvo vienas iš pirmų rimtesnių žingsnių imperijos modernizacijos link, kadangi siūlomos reformos pasižymėjo visapusiškumu (Perry, Goldman 2009, 4).

[13] 1895. „Treaty of Shimonoseki“. http://china.usc.edu
[14] Valdė 1875-1908 m.

Reformatoriai paskelbė, kad Kinijai reikia daugiau nei savo šalies stiprinimo per technologines inovacijas. Novatoriškumas turėjo būti siekiamas kartu su instituciniais ir socialiniais pokyčiais. Naujųjų reformų iniciatoriai Kang Youwei ir Liang Qichao patraukė imperatoriaus Guangxu dėmesį savo idėjomis. Kang Youwei buvo intelektualas ir valdžios pareigūnas, mokęsis tiek konfucianizmo, tiek Vakarų istorijos bei filosofijos. Kaip teigia Young-Tsu Wong 汪榮祖, kaip ir dauguma to meto mąstytojų, Kang buvo susirūpinęs imperijos nusilpimu, todėl paskyrė savo laiką ieškoti sprendimams, kaip praturtinti, sustiprinti ir padaryti Kiniją atsparia prieš Vakarų ir Japonijos spaudimą ir jų mestus iššūkius (Wong 1992, 515). Kuomet žinia apie sudarytą Shimonoseki sutartį pasiekė Pekiną, Kang Youwei nusiuntė petciją su 13000 žmonių parašų imperatoriui Guangxu, ragindamas pradėti radikalesnius pokyčius esamoje sistemoje ir modernizuotis kaip tai padarė japonai. Šio mąstytojo pasiūlymai praktiškai atkartojo Japonijoje vykusias Meiji reformas. Tarp birželio 11 d. ir rugsėjo 21 d. imperatorius Guangxu paskelbė daugiau nei 40 reformų ediktų, kurie apėmė visas galimas sritis.

Pati reformų pradžia buvo panaši į Savęs stiprinimo judėjimą, bet 100 dienų reforma įgavo daug radikalesnę formą, kuri tapo grėsme visai mandžiūrų dainastijos politinei struktūrai. Pagrindinis asmuo, kuris nebuvo patenkintas naujomis iškeltomis idėjomis, buvo regentė Cixi. Nors pačioje reformų pradžioje ji ir neparodė stipraus pasipriešinimo, visgi slapta ji jau kūrė planus kaip numalšinti šį judėjimą. Ryškėjantis reformų radikalumas sukūrė nesaugumo ir nepasitenkinimo atmosferą tarp valdžios atstovų bei suskaldė imperinę valdžią į dvi stovyklas – imperatoriaus Guangxu, kuris palaikė nedidelę reformatorių grupelę, bei imperatorienės Cixi, kuri turėjo didžiąją dalį konservatyviųjų pavaldinių bei nuosaikiųjų reformatorių palaikymo.

Skelbiamos reformos ir greita jų baigtis

Qing dinastijos intelektualai ir valdžios pareigūnai buvo susirūpinę silpna imperijos padėtimi. Tai buvo akivaizdu iš pralaimėjimų britams, prancūzams bei japonams. Toks susirūpinimas šalies mąstytojus privedė prie pasiūlymo išanalizuoti nusilpimo priežastis ir imtis veiksmų iškilusioms problemoms spręsti.

Skelbiamų reformų galutinis tikslas buvo įtvirtinti šalyje naują valdymo formą – konstitucinę monarchiją. Kinijos intelektualai aktyviai įsitraukė į reformacijos

procesą ir stengėsi perimti šiuolaikines vakariečių idėjas. Tačiau, kaip teigia K. Deng, tai jau nebebuvo paviršutiniškas bandymas „pertvarkyti Kinijos karinę galią, [naujosios] reformos pranašumas buvo pačios šalies modernizavimas“ (Deng 2003, 21). O tai reiškė pačių socialinių ir politinių institucijų reformas. 1898 m. sausio 29 d. Kang savo darbe „Išsamus pasvarstymas apie visą situaciją“ rašė: „<...> nauja yra stipru, bet sena yra silpna; nauji dalykai yra šviežia, bet seni dalykai yra supuvę; nauji dalykai yra veikiantys, bet seni statiški. Jei institucijos yra senos, pasirodys trūkumai“.[15] Tai parodė, kad Kang buvo pasiruošęs reformuoti tradicinę konfucianistinę sistemą, ko iki šiol nei vienas reformatorius nesiėmė. Pagrinde buvo keturios sritys, kurias siekė keisti reformų sumanytojai.

Viena svarbesnių buvo švietimo sistemos reforma. Švietimo sistemoje vyko pokyčiai susiję su naujų mokyklų steigimu ir senųjų akademijų pertvarkymu. Ja siekta mokiniams suteikti platesnes žinias ne tik apie Rytų pasaulį, bet ir Vakarus. Taip pat buvo paskelbtas naujas mokymosi planas, į kurį įėjo matematikos, pasaulio geografijos, istorijos, gamtos mokslų, užsienio kalbos, užsienio reikalų disciplinos, mokymasis mintinai buvo panaikintas. Imperatoriškosios šeimos nariai turėjo būti siunčiami į kitus kraštus gilinti žinias. Be to, buvo formuojamos savanoriškos asociacijos, tokios kaip mokslo draugijos, kurių užduotis tapo skleisti jaunimui naujas vertybes ir žinias, atkeliavusias iš Vakarų (Li 2013, 13).

Kitas svarbus pokytis buvo susijęs su šalies ekonomika. Žmonės buvo skatinami kurti savo verslus, skatinamas privatus verslas kalnakasyboje. Reformatoriai pasisakė už „žemės ūkio, pramonės ir prekybos“ (Wong 1992, 530) plėtojimąsi, tai paskatino versti iš užsienio kalbos, dažniausiai japonų, knygas apie žemdirbystę, kas prisidėjo ir prie švietimo sistemos tobulėjimo. Taip pat, kadangi buvo skatinama prekyba, tai buvo pradėti vystyti ir prekybos uostai (Wong 1992, 531).

Karinės reformos ne mažiau buvo svarbios Kinijos imperijai, kuri buvo jau ne kartą nugalėta pajėgesnių valstybių. Buvo stiprinamas laivynas, armijos apmokymai buvo suvakarietinti, o karinės išlaidos sumažintos. Buvo siekiama modernizuoti kariuomenę ginklais, atsisakant senoviškų karybos ginklų – lanko ir strėlių (Li 2013, 13).

[15] Kang, Youwei 1898. „Comprehensive Consideration of the Whole Situation“, 2-4. http://alphahistory.com/

Politinėje srityje prasidėjo darbo vietų mažinimas. Žmonėms, norintiems išsakyti savo nuomonę, tapo prieinama spaudos laisvė. Šioje srityje įvykusios permainos vis daugiau leido atsirasti naujiems laikraščiams ir žurnalams, kurių per trejus metus padaugėjo nuo 12 iki 72 nacionaliniu mastu. Žinoma, visa spauda vaidino svarbų vaidmenį skleidžiant nacionalistines idėjas ir taip formuojant stiprią politinę sąmonę. Šie pokyčiai padarė įtaką kuriantis naujai kinų inteligentijos socialinei grupei. Jie skyrėsi nuo „tradicinių“ intelektualų, nes naujosios inteligentijos tikslas buvo perimti Vakarų žinias, jas išplėsti ir pamažu transformuojantis pereiti nuo tradicinio požiūrio prie modernizacijos. Todėl šios naujai susiformavusios socialinės grupės funkcijos buvo svarbios skatinant Kinijos modernizaciją.

Nuo pat pradžių buvo galima pamatyti, kad tokie staigūs ir radikalūs pokyčiai neatneš gerų rezultatų imperijai. Kai kurios reformų programos pakenkė skirtingų socialinių klasių interesams, todėl tai atvedė prie stipraus nepasitenkinimo reformų atžvilgiu. Didžiajai daugumai valdžios atstovų dėl asmeninių interesų buvo patogiau vadovautis jau įsisenėjusia sistema, o ne taikytis prie naujų sąlygų. Reformų programa buvo sustabdyta dėl valdžios nepasidalijimo tarp imperatoriaus ir regentės, dėl konflikto tarp konservatyviųjų pažiūrų atstovų ir reformatorių bei rasinės nesantaikos tarp mandžiūrų ir etninių kinų valdžios pareigūnų. Be regentės Cixi pritarimo ir palaikymo, reformos buvo pasmerktos žlugti. Immanuel Hsu teigimu, „pagrindinės priežastys dėl ko žlugo reformos buvo patirties trūkumas reformatoriams ir jų tinkamai neapgalvota strategija, imperatorienės nenoras atsisakyti valdžios ir stipri konservatorių opozicija“ (Hsu 1970, 454). Galiausiai, tų pačių metų, kada prasidėjo reforma, rugsėjo 21 d. imperatorienė su mandžiūrų karine pagalba paskyrė imperatoriui Guangxu areštą. Tokiu būdu Cixi pradėjo savo trečiąjį regentavimą, o visi reformatoriai buvo paskelbti didžiausiais nusikaltėliais. Reformatoriams Kang ir Liang, kurie pabėgo į Japoniją, labiau pasisekė nei kitiems jų kolegoms – jiems buvo įvykdyta mirties egzekucija. Tai buvo pirmasis kraujo praliejimas dėl modernizacijos Kinijoje, o radikalios reformos buvo nutrauktos po 103 dienų (Fairbank, Reischauer 1989, 376).

Nors Kang Youwei reforma buvo labiau orientuota į šalies modernizavimą nei prieš tai buvusios reformos, ji taip pat buvo nenusisekusi. Šios naujosios reformos patyrė stiprų pasipriešinimą, kadangi buvo daugybė pokyčių norint įgyvendinti jas. Tai reiškė, kad asmeninių interesų patenkinimas ir reformų pasiekimai negalėjo koegzistuoti Qing Kinijoje. Be to, per daug stipri opozicija buvo šių reformų atžvilgiu, kad galėtų pasirodyti tikrieji reformų pasiekimai. Per tas reformacijos dienas,

praktinių pokyčių įvyko labai minimaliai, viskas daugiau išliko idėjiniame lygmenyje. Nors kita vertus naujųjų reformų nebūtų galima pavadinti ir visiška nesėkme. Reformų projektas nepasiekė išsikelto politinio tikslo, tačiau nuo pat pradžių tai buvo intelektualinis augimas, kuris turėjo ilgalaikį poveikį Kinijos visuomenei ir kultūrai (Chang 1980, 329). Kuriant reformų planą buvo nuspręsta sekti Japonijos pavyzdžiu, nepagalvojant apie tai, kad galbūt Kinija turėjo surasti savo pačios kelią modernizacijos pradžiai. 100 dienų reforma yra suvokiamas kaip svarbus palikimas ir atspirties taškas Kinijos modernizacijos procese.

VĖLYVOSIOS REFORMOS

Už imperatoriškųjų rūmų sienų Kinija pastaraisiais metais kentė nelaimes ir ekonominį bei karinį nuosmukį. Vidiniai sukilimai atskleidė Qing valdymo ir kontrolės pažeidžiamumą, o pakartotiniai pralaimėjimai svetimtaučių karinėms pajėgoms ir toliau silpnino mandžiūrų vyriausybę.

Kinijos žmonių pasipiktinimas ir priešiškumas kitų tautų atstovams augo į vis didesnį ir žiauresnį sukilimą nei prieš tai vykęs Taiping. Boksininkų sukilimas pirmiausia prasidėjo ne tik kaip anti-vakarietiškas, bet tai buvo ir maištas prieš Qing dinastijos atstovus. Visgi, intensyvus socialinis spaudimas dėl didėjančios užsieniečių įtakos paskatino prie sukilimo greitai prisijungti ir pačią Qing vyriausybę, kuri pakreipė visas jėgas prieš imperialistinę valdžią (San 2014, 435, 436). Tačiau susidariusi aštuonių valstybių koalicija – D. Britanija, Prancūzija, Vokietija, Austrija, Rusija, JAV, Italija, Japonija – numalšino tiek Boksininkų sukilimo pajėgas, tiek Qing valdžios armiją, išvarydami imperatorienę Cixi ir imperatorių Guangxu lauk iš Pekino. Nors dar vieną dešimtmetį jie laikėsi tvirtai įsikibę valdžios, tačiau tai jau buvo signalas apie Qing dinastijos artėjantį žlugimą.

Nuo tada, kai Kinija atvėrė duris užsieniečiams, buvo keletas būdų tvarkytis su Vakarais. Vienas būdas buvo stiprinti Kinijos imperiją taikiomis reformomis, o kitas – išvyti svetimšalius jėga. Tačiau Boksininkų sukilimo žlugimas parodė, kad priešintis jėga nėra veiksminga, taigi naujos reformos buvo būtinos. Konservatyvūs reformatoriai tokie kaip Zhang Zhidong 张之洞 ir Li Hongzhang 李鴻章 neprisijungė prie prieš tai vykusio Boksininkų judėjimo, todėl neprarado savo valdžios rūmuose. Jų įtaka privertė imperatorienę svarstyti apie rimtesnes ir gilesnes reformas. Pabėgusi iš Pekino, kuomet užpuolė Vakarai, imperatorienė paskelbė, kad būtų pradėtos vykdyti reformos, tos pačios reformos, kurias ji uždraudė 1898 m. Pasak W. T. Rowe, taip ji dar bandė susigrąžinti tiek savo šalies žmonių pagarbą, tiek pasitikėjimą tarp svetimšalių (Rowe 2009, 256). Laukti jau nebuvo galima, kadangi revoliucionieriai siekė nuversti dinastiją, todėl institucinės reformos nebegalėjo būti atidėliojamos.

Vėliausios Qing reformos buvo pradėtos imperatorienės Cixi ir jos pavaldinių 1901-1911 m. Pati imperatorienė išleido dekretą, kuriame prisiėmė atsakomybę ir kaltino save dėl Kiniją ištikusios nelaimės. Imperatorienė ne tik suvokė,

kad reformos privalo būti kuo skubiau įgyvendinamos, bet ir pati ėmėsi iniciatyvos ir pareiškė norą pradėti savo pačios reformas (Rowe 2009, 256). Šios reformos buvo dar vienas ir paskutinis bandymas išgelbėti jau griūnančią imperiją. Chin-kiu Wong nuomone, naujųjų reformų tikslas buvo paversti Kiniją į konstitucinę monarchiją, taip tikintis pratęsti imperijos tolimesnį gyvavimą (Wong 2003, 75). Vis dėlto, naujosios reformos buvo tik veidmainiška priedanga išsilaikyti imperatorienei valdžioje, kas skatino dar didesnį kinų nacionalizmą ir revoliucinius judėjimus. 1901 m. sausį ji išleido pareiškimą, kviečiantį siūlyti patarimus, kaip geriau reformuoti institucijas.

1901-1905 m. reformos buvo įgyvendintos, tačiau jos turėjo mažą pasisekimą. Vis dar buvo jaučiamas pasipriešinimas iš kai kurių provincijų. Dauguma į reformas orientuotų žmonių, tokių kaip Zhang Zhidong ir Li Hongzhang teikė reformų pasiūlymus rūmams. Zhang Zhidong parašė 3 darbus, skatindamas švietimo ir politines reformas bei atsižvelgti į vakariečių metodus tvarkant šalies reikalus. Kaip jis teigė savo darbe „Raginimas mokytis“, susirūpinę esama padėtimi imperatoriškieji rūmai jau buvo pasiruošę pokyčiams (Liu 2008, 637). Dabar jau Cixi visiškai pritarė Zhang idėjoms ir jo pasiūlytais pertvarkymais, panašiais į tuos pačius, kuriuos ji uždraudė 1898 m. Tačiau Zhang Zhidong nepatikėjo imperatorienės nuoširdžiu noru reformuoti šalį. Atsižvelgiant į Boksininkų judėjimą ir svetimšalių įsikišimą, kurį tas judėjimas tik pagreitino, imperijos vyriausybė dar kartą persvarstė pamatinių reformų svarbą.

Vykdoma naujoji politika

Kinijos imperija buvo iki moderni Rytų Azijos visuomenė, kuri susidūrė su rimtu iššūkiu. Boksininkų judėjimas buvo netikėtas smūgis vyraujančiam konservatizmui imperatoriškuosiuose rūmuose. Prieš 1900 m., reformos buvo nepriimtinos atkakliems kinų konservatoriams arba priimtinos tik tam tikriems, nuosaikiesiems reformatoriams. Tačiau numalšindamos Boksininkų sukilimą, užsienio pajėgos parodė, kad jie neabejotinai pranašesni už kinus, todėl galiausiai Kinija suprato, kad institucinės reformos yra būtinos.

Reformos, pradėtos imperatorienės Cixi, buvo svarbios vedant Kiniją link modernizacijos. Pagrindinės reformos, paskelbtos po Boksininkų judėjimo, apėmė švietimo ir karinę sritis, be to buvo pristatyta ir konstitucijos idėja (Rankin 1997, 10). Švietimo sistemos reforma buvo viena iš pagrindinių reformų, kurios idėjos buvo modernizuotos. Fan Peiwei savo straipsnyje nurodo, kad senoji mokymo programa,

besiremianti konfucianizmu, reikalavo klasikinių tekstų skaitymo, o toks mokymo metodas nedavė jokių praktinių žinių, todėl reformatorių buvo suprantamas kaip nenaudingas (Fan 1995). Sukurtas naujas mokymo planas apėmė tiek kiniškas, tiek vakarietiškas disciplinas. Į naująją programą buvo įtrauktos matematika, filosofija, gamtos mokslai kaip svarbios disciplinos, kurios turi būti mokomos privalomai. Norint kad kinų studentai dar geriau pasisavintų vakariečių žinias, jie buvo siunčiami mokytis svetur. Kasmet grįžtantiems studentams buvo organizuojami metiniai egzaminai. Jau 1905 m. vien Japonijoje mokėsi 8000 kinų studentų. Kitas svarbus žingsnis švietimo sistemos pertvarkymo procese buvo 1905 m. valstybinių egzaminų panaikinimas (Fan 1995, 98). Tai buvo didelis pokytis kinų visuomenei, kadangi valstybiniai egzaminai laikėsi švietimo sistemoje kaip giliai įsišaknijusi tradicija nuo VII a. Taip pat ryškūs pasikeitimai įvyko ir mokyklų sistemoje. Mokyklos buvo pritaikytos abiems lytims. Be to, sekant Japonijos ir Vakarų pavyzdžiu buvo sukurta nauja mokyklų struktūra. Provincinės akademijos buvo pakeistos į kolegijas, prefektūros mokyklos į vidurines mokyklas, regioninės mokyklos į pradines mokyklas (Rowe 2009, 260). Kiekviena provincija turėjo jai paskirtą mokyklą, kuriai veitinė valdžia vadovavo ir ją finansavo. Visos šalies mastu buvo suorganizuota toks mokyklų pertvarkymas. Prie viso šito prisidėjo ir nacionalistinių jausmų ugdymas, kuriuo turėjo užsiimti naujai įsikūrusios mokyklos. Moksliniai vadovėliai pabrėžė užsieniečių imperializmą, Kinijos teritorinį praradimą ir tautinį pažeminimą XIX a. Tačiau naujosios sistemos projektai reikalavo finansų, trūko priemonių, naujų pastatų, gero vadovavimo. Vyko ir netiesioginė konkurencija tarp kinų kuriamų ir misionierių įsteigtų mokyklų. Dėl šių iškilusių problemų dauguma žmonių vis tik pasisakė už tradicinę švietimo sistemą.

Švietimo sistemoje panaikinti egzaminai tiesiogiai buvo susiję su karine sfera, kadangi tuo pačiu buvo nutraukti ir kariniai egzaminai. Buvo toliau stiprinama vidaus ir išorės gynyba organizuojant Naująją armiją ir apmokymus, prie kurių stipriai prisidėjo Yuan Shikai 袁世凱 (Rowe 2009, 259). Kariuomenės dydis greitai augo, tačiau dėl nepakankamų lėšų buvo kuriamos atskirų regionų armijos naudojant vietinius fondus. Toks atskirų armijų kūrimas prisidėjo prie kariuomenės nepavaldumo centriniai valdžiai. Taip pat buvo kuriamos provincijų karo akademijos, įsteigtas karinių apmokymų departamentas, įkurta Karo ministerija, dalis armijos aprūpinta kokybiška ginkluote. Kaip ir švietimo sistemoje buvo siunčiami studentai mokslams į užsienį, taip ir karininkai vyko pasisemti karinių žinių į Vakarus. Iki 1911 m. Kinijos ginkluotosios

pajėgos išaugo iki 200000 naujų karinių būrių. Qing valdžia dar tikėjosi centralizuoti atskiras vietines kariuomenes tam, kad suformuotų vieną stiprią Kinijos armiją ir tokiu būdu būtų išspręsta ir politinės decentralizacijos problema.

Mažiausias dėmesys buvo skiriamos socialinių reformų vykdymui, tačiau paskelbtos reformos buvo gana svarbios užuomazgos tolimesniam Kinijos visuomenės formavimuisi. 1902 m. Cixi išleido ediktą, kuriame buvo skelbiama, jog visiems mandžiūrams ir han kinams, tiek valdžios pareigūnams, tiek nekilmingiems žmonėms, yra sutekiamas leidimas tuoktis tarpusavyje. Edikte buvo paaiškinta, kad tokios mišrios santuokos buvo uždraustos Qing dinastijoje dėl to, kad sirtingų tautų atstovai nebuvo susipažinę su kitos tautos papročiais, kalba ir tradicijomis. Tačiau pradžioje ši reforma turėjo tik menką poveikį, nes oficialiai buvo užfiksuota tik keletas tokių mišrių santuokų, kas parodė išlikusią rasinę atskirtį (Rhoads 2000, 76). Kitas svarbus žingsnis, paveikęs moterų pasaulį, buvo pėdų bintavimo uždraudimas. Nors iš pirmo žvilgsnio tai gali pasirodyti kaip džiugi naujiena visos moterims, vis dėlto naujoji reforma buvo gilios tradicijos nutraukimo pradžia ir turėjo stiprių pasekmių moterų psichologinei būklei ir moters įvaizdžio kaitai visuomenėje. Vėlesniais laikais dalis moterų apibūdino šią pėdų atbintavimo praktiką kaip ypatingai skaudžią ir žeminančią moterį[16]. Dar viena socialinė blogybė, kurią matė Kinijos valdžia, buvo opiumo naudojimas, todėl naujos reformos skelbė apie jo uždraudimą. Kitos reformos, kurių buvo siekiama: skatinti geležinkelio tiesimą, apmokestinti tabaką ir alkoholį, sumažinti išlaidas imperatoriškuosiuose rūmuose.

Politinės reformos didžiausią dėmesį skyrė konstitucinio valdymo priėmimui. Tarptautiniai įvykiai – Japonijos pergalė prieš Rusiją[17] – leido kinams suprasti konstitucinės sistemos svarbą vienijant šalies žmones ir vyriausybę. Pasak M. B. Rankin, Kinija suprato, kad galingosios Europos šalys turėjo konstitucijas, o skaudi praeitis kovose su Vakarais parodė Kinijos klaidas, stengiantis atsisakyti vakarietiškų valdymo metodų (Rankin 2000 9, 10). Į Japoniją pabėgęs reformatorius Liang Qichao propagavo konstitucines idėjas ir sulaukė daugybė pasiekėjų pačioje Kinijoje. Tačiau po savo kelionių į kitus kraštus, Liang savo darbe „Pastebėjimai kelionės į Ameriką metu“ nuodugniai aprašė skirtumus tarp amerikiečių ir kinų, išskyrė kinų silpnybes, ir padarė išvadą, kad Kinija dar nepasiruošusi konstitucionalizmui ir laisvei, nes Vakarų

[16] Li, Xiu-ying. „When I was a girl in China“. http://exhibits.hsl.virginia.edu
[17] Karas tarp Japonijos ir Rusijos trukęs 1904-1905 m.

politinė sistema tiesiog yra netinka kinų visuomenei (Liang 1903, 6). Mandžiūrai konstituciniu valdymu siekė centralizuoti valdžią, kontroliuojant atskirų provincijų valdytojus (Brophy 2016, 101). Boksininkų sukilimas atskleidė, kad kai kurie provincijų valdininkai buvo nepriklausomi ir pakankamai galingi, kad nevykdytų Pekino valdžios įsakymų. Tai parodė politinę decentralizaciją, kuri reformų pagalba turėjo būti pakeista. Taip pat Qing dinastija siekė sumažinti vyravusią įtampą ir konfliktus su užsienio valstybėmis, besiremiančiomis konstituciniu valdymu. Kinijos valdžios atstovai tikėjo, kad konstitucijos sudarymas padėtų lengvai numalšinti kylančius vidinius maištus ir kas svarbiausia leistų įgyti žmonių paramą bei pasitikėjimą valdžia, kadangi jie patys galėtų dalyvauti šalies politiniame gyvenime. Tam, kad padidinti administracijos efektyvumą, buvo sukurta modenizuota vyriausybės struktūra – buvo įkurta 11 naujų ministerijų. 1908 m. buvo išleista trumpa Konstitucijos apybraiža, kur teigiama, kad Konstitucija bus galutinai užbaigta devynių metų laikotarpyje, o po metų visuomenei buvo pristatyta rinkimų sistema. Vis dėlto, mandžiūrų valdžia ir vietiniai provincijų intelektualai skirtingai suprato politines reformas ir ilgainiui išryškėjo skirtingi šių grupių lūkesčiai. Centrinė valdžia tikėjosi, kad naujosios reformos išmokys žmones ištikimybės savo valdžiai, suvienys juos ir leis suvaldyti decentralizaciją šalyje. Tuo tarpu intelektualai manė, jog atstovaujamasis organas padės apginti paprastų žmonių interesus. Qing vyriausybė konstituciją matė kaip griežtai apribotą, kurios pagalba imperatorius galėtų kontroluoti šalies armiją ir tiesiogiai vadovauti užsienio politikai. Vietinės valdžios atstovai priešingai, tikėjosi konstitucijos kaip vyriausybę ribojančios liberalios sistemos, kuri leistų įgyti daugiau naudos atskiroms provincijoms. Toks intelektualų nepasitenkinimas ir nusivylimas konstitucine praktika šalyje vėl kėlė priešiškus jausmus Qing dinastijai, kurie dar labiau išaugo sužinojus, jog 1910 m. Qing vyriausybė buvo suformuota daugiausia iš mandžiūrų atstovų.

Šiuo laikotarpiu buvo vykdoma daug reformų, kurios buvo ganėtinai radikalios Kinijos visuomenei. Kaip ir prieš tai, bandymai reformuoti Kinijos imperiją ilgai netruko. W. T. Rowe nuomone, prieš tai vykusios 100 dienų reformos buvo „nepavykęs pradinis bandymas užauginti modernią valstybę“, o paskutiniojo Qing dešimtmečio reformos – „nauja pradžia“ Kinijos vyriausybei (Rowe 2009, 286). Nors reformos kuriam laikui ir įgavo praktinę formą, visgi jų žlugimas buvo neišvengiamas. Klausimas, kas lėmė tokią reformų baigtį, mokslininkų diskutuojamas iki šiol. Tačiau tai negali būti nusakyta vienu faktoriumi, priežastys buvo kompleksinės, veikiančios

viena kitą. Nestabili finansinė padėtis lėmė tai, jog 1900-1911 m., vyriausybė išleido dvigubai, o pajamos išliko nepakitusios. Boksininkų sukilimo pralaimėjimo kompensacija taip pat sumažino šalies piniginius fondus, o naujieji reformų projektai reikalavo piniginės paramos, todėl ne visos reformos buvo pinai užbaigtos. Įsišaknijęs socialinis ir kultūrinis konservatizmas taip pat trukdė išleisti naujus teisinius kodeksus, kadangi konfucianizmo šalininkai juose įžvelgė priešpriešų tradicinėms konfucianistinėms vertybėms. Tiek užsienio šalyse vykstantys revoliuciniai judėjimai ir jų atgarsiai, tiek ir pačių kinų augantys nacionaliniai jausmai vedė prie reformų žlugimo. Vienas iš kinų revoliucionierių Zou Rong 鄒容 1903 m., ragindamas *han* kinus sukilti, rašė: „Tautiečiai, turite visi suprasti, kad Kinija priklauso han rasės kinams. Neleisti jokiai kitai rasei turėti savo rankose galią valdyti Kiniją <...>“[18]. Švietimo reformos netgi sukūrė naują Kinijos studentų ir intelektualų nacionalistų klasę, kurie įžvelgė Qing reformų nenuosaikumą ir imperatorienės nenuoširdumą vykdant šias reformas. Cixi, jos konservatyvieji pavaldiniai ir princas Chun 醇 reformomis siekė mandžūrų valdžios centralizacijos daug stipriau nei realiai reformuoti vyriausybę ir imperiją. Politinės reformos neišpildė Qing valdžios lūkesčių ištikimų ir nuolankių valdžiai žmonių atsiradimui. Priešingai, konstitucijos idėja privedė prie kitokios politinės sąmonės formavimosi nei buvo tikimasi. Priešiškumas valdžiai augo, o sau naudos siekiantys vietiniai provincijų atstovai žiūrėjo tik savų interesų. Didėjo atskirų regionų nepriklausomybė, o prie to dar labiau prisidėjo viena iš karinių reformų, kuria buvo kuriamos regioninės armijos. Galiausiai 1911-1912 m. provincijos viena po kitos paskelbė savo nepriklausomybę nuo mandžiūrų valdžios.

Vėlyvųjų reformų pagrindinis tikslas buvo vėl centralizuoti imperiją, kadangi ankstesnių laikų vyriausybės vyraujantis valdymo principas buvo į vieną centrą sutelkta valdžia. Šis siekis buvo svarbus, kadangi decentralizacija tapo rimta problema. 1900 m. pietrytinės provincijos netgi pasiskelbė apie savo neutralumą. P. K. Crossley, kalbėdama apie vietinės ir centrinės valdžios atskirtį, pabrėžia nepaklusnumą ir atsparumą centrui kaip pamažu besiformuojantį reiškinį (Crossley 2010, 18). Jos pastebėjimu, per visą Kinijos imperijos istoriją „kuomet galia vienoje pusėje arba kitoje pernelyg išaugdavo, kildavo revoliucija arba fašizmas“ (Crossley 2010, 15). Kinijos vyriausybė buvo labiau susirūpinusi savo pačios, bet ne šalies interesais. Jie neturėjo

[18] Rong, Zou 1903. *The Revolutionary Army: a Chinese Nationalist Tract of 1903*. http://alphahistory.com

jokių ketinimų modernizuoti Kiniją, reformas jie matė kaip puikų įrankį pratęsti mandžiūrų valdymą. Bet šios reformos ir nebuvo efektyvios Kinijos modernizacijai. Jau pati reformų programa neturėjo pasisekimo. Tik trys konkretūs pataisymai buvo padaryti: valstybės tarnautojų egzaminų panaikinimas, modernių mokymosi įstaigų įsteigimas, studentų siuntimas mokytis į užsienį. Reformų nenusisekimui turėjo įtakos ne vien tai, kad imperatorienė buvo nenuoširdi kalbėdama apie reformų svarbą, bet ir svetimtaučių diskriminacija, prastas mandžiūrų vadovavimas. Nors kai kurie mokslininkai teigia, kad imperatorienė Cixi nebuvo nusiteikusi prieš reformas kaip yra įprasta manyti, tačiau beveik visos reformos buvo vykdomos tik dėl naudos valdovui. Chin-kiu Wong nurodo, kad vėlyvųjų reformų programa tiko daugiausia tik elito interesams patenkinti (Wong 1978, 2). Revoliucionieriai ir pasisakantys už konstituciją sudarė dvi grupes, kurių tikslas buvo tas pats – apsaugoti Kinijos demokratiją – bet šio tikslo siekimo metodai skirtingi. Revoliucionieriai siekė pakeisti monarchinę valdymo sistemą ir įkurti respubliką, o tuo tarpu opozicija stengėsi reformuoti egzistuojančią vyriausybę, pavaldžią Qing imperatoriui ir remtis jau esančia tvarka. Reformos buvo pritaikomos valdovo politikai kaip kontroliuoti žmones, kaip suvaldyti skirtingas socialiens klases ar kaip tinkamai išnaudoti valstiečių žemę ir užpildyti iždą surinktais mokesčiais. Paradoksalu, tačiau dalis reformų, kuriomis buvo siekta išlaikyti Qing dianstijos valdžią ir išsaugoti imperiją, kaip tik prisidėjo prie jos žlugimo. Kinijai buvo reikalingesnis dar didesnis žingsnis nei vien tik reformos.

IMPERATORIENĖS CIXI VAIDMUO REFORMUOJANT IMPERIJĄ

Imperatorienė Cixi buvo paskutinioji imperinės Kinijos valdovė moteris ir Qing dinastijos valdovė *de facto*, valdžiusi nuo 1862 m. iki 1908 m. Ji buvo neabejotinai viena svarbiausių asmenybių paskutiniaisiais Kinijos imperijos dešimtmečiais. Jos reikšmė modernizuojant visą Kinijos sistemą plačiai mokslininkų analizuojama, kadangi tai buvo ir kontraversiško elgesio asmenybė.

Imperatorienė Cixi iškilo 1861 m., kuomet mirė jos vyras imperatorius Xianfeng. Kadangi jos sūnus tuo metu buvo nepilnametis, visa valdžia buvo perimta į jos rankas. Ankstyva sūnaus mirtis reiškė Cixi valdymo pratęsimą, o naujuoju įpėdiniu buvo paskirtas keturmetis sūnėnas Guangxu. Tai buvo gudrus imperatorienės ėjimas, kadangi tokio amžiaus jis buvo per jaunas valdyti imperiją.[19]

Qing dinastija, kurios valdymą į savo rankas perėmė Cixi, jau buvo patyrusi nemažai žalos dėl vidinės nesantaikos ir svetimšalių agresijos. Užsienio valstybių įsikišimas ir vidinė korupcija bei han kinų priešinimasis mandžiūrų dinastijai leido imperatorienei suprasti, kad norint tinkamai valdyti šalies „vairą“ jos galia turi stipriai išaugti. Kaip pažymi Z. Zhang, pirmiausia, ji norėjo sutvirtinti valdžios pareigūnų valdymą ir skirti pareigūnus pagal jų gabumus, o antra, ji aktyviai palaikė Savęs stiprinimo judėjimą, nes suprato, kad norint išlaikyti valdžią ir sustiprinti šalį reikia perimti žinias iš Vakarų ir pritaikyti jas karinės srities tobulinimui (Zhang 2008, 155). Tačiau tai nereiškė, kad Cixi jautė palankumą vakariečiams. Jos priešiškumas jiems, kaip ir Taiping armijai, buvo akivaizdus, tačiau norėdama išgelbėti Qing dinastiją nuo krizės, ji priėmė pasiūlymus vesternizuotis. Cixi į „barbarus“ ir jų kultūrą žiūrėjo su panieka, tačiau tai nesutrukdė jai priimti vakariečių pasiekimus. Imperatorienė nebuvo užsispyrusi ar manieringa vakariečių atžvilgiu: ji parėmė geležinkelio tiesimo Kinijoje idėją, taip pat norėjo pasikviesti moteris tapytojas iš Vakarų, kurios tapytų jos portretus (Zhang 2008, 155).

Kitoks jos vaidmuo pasireiškė 100 dienų reformos kontekste. Imperatoriui Guangxu sulaukus pilnametystės, regentė Cixi turėjo perleisti valdžią jam, tačiau naujojo imperatoriaus atvirumas idėjoms sukėlė nerimą Cixi. Jis buvo sužavėtas

[19] Hilton, Isabel 2013. „Empress Dowager Cixi: The Concubine Who Launched Modern China by Jung Chang“. http://www.theguardian.com

vakarietiškomis politinių reformų idėjomis ir matė jas, kaip Kinijos išsigelbėjimą po nenusisekusio karo su Japonija. Imperatorienė, būdama tuo metu aukščiausioji valdžia, negalėjo išsisukti nuo atsakomybės dėl karo pralaimėjimo. 30 metų trukęs Savęs stiprinimo judėjimas nedavė tokių rezultatų, kokių buvo tikėtasi, kadangi įsigalėjusi korupcija ir tradicinė imperialistinė valdymo sistema stabdė šį procesą. Pasak Z. Zhang, Cixi jautė grėsmę iš naujųjų reformatorių, kurių pagrindinis taikinys buvo konfucianistinių idėjų svarbos ir organizuotos korupcijos mažinimas (Zhang 2008, 157). O būtent šiais aspektais rėmėsi visa regentės politinė sistema. Tam, kad apgintų savo interesus ir Qing dinastiją, Cixi sustabdė prasidėjusį judėjimą reformuoti šalį.

Paskutinieji jos valdymo metai buvo itin dramatiški. Šių dienų mokslininkai pripažįsta, kad didžiausia klaida, kurią ji padarė ir kuri turėjo įtakos Qing nuosmukiui, buvo Boksininkų judėjimo skatinimas. 1900 m. birželio 21 d. Cixi išleido viešą pareiškimą, kuriame paskelbė karą prieš svetimtaučius. Tai iššaukė atvirą konfliktą su kiekviena šalimi, kurių diplomatai buvo puldinėjami Pekine (Spence 1991, 232, 235). Tačiau Kinijos imperija nebuvo pasiruošusi tokiai kovai, kas lėmė greitą Boksininkų sukilimo numalšinimą. Imperatorienė ir pati vėliau išleistame dekrete pripažino savo kaltę dėl susiklosčiusios padėties šalyje. Kaip D. Chen savo darbe analizuoja, Cixi buvo pasmerkta Vakarų už tai, kad palaikė užpuolimus prieš užsienio gyventojus ir kinų krikščionis, ir tokiu būdu pasisakė prieš imperijos modernizavimą (Chen 2011, 55). Tai stipriai prisidėjo prie jos įvaizdžio formavimosi Vakarų šalyse, kur ji buvo demonizuojama ir vaizduojama kaip išpuikusi tironė, ragana ar imperatorienė žudikė. Apriboti kontaktai su užsienio šalimis dar labiau sudarė įspūdį, kad imperatoriškųjų rūmų atstovai buvo arogantiški, atitolę ir neigiamai nusiteikę vakariečių atžvilgiu. Prasidėjęs Boksininkų sukilimas žymėjo Cixi valdžios sumenkėjimo pradžią. Svetimšaliai daugiau nebepasitikėjo ja ir jos įtaka smarkiai krito. Prie viso to prisidėjo ir kariuomenės nepriklausomybės išaugimas, kuris jau stiprėjo nuo pat Taiping sukilimo. Valdžia slydo iš jos rankų, kurią po truputį perėmė karinės pajėgos.

Nors dauguma biografijų apie Cixi vaizduoja ją kaip nedorą ir grėsmingą, kai kurie tyrinėtojai jos vaidmenį modernizuojant Kiniją vertina palankiai. Šiandieniniai tyrimai apie Boksininkų judėjimą tik menkai pamini Cixi vaidmenį, o sukilimo priežastis sieja su pačių svetimšalių įsikišimu į Kinijos ekonomiką ir kultūrą, kaip pavyzdžiui, Vakarų provokacijos siunčiant misionierius skleisti naujas idėjas. Kai kurie mokslininkai teigia, kad judėjimas pernelyg buvo įsibėgėjęs, kad Cixi būtų

galėjusi, ką nors padaryti. Nuo jos tai nepriklausė – ar ji būtų rėmusi Boksininkų sukilimą, ar ne – vakariečių žudynės jau buvo prasidėjusios. Kaip ji pati pasiskelbė, ji žinojo, kad dauguma žmonių tiki, kad vyriausybė turėjo ryšių su Boksininkų judėjimo atstovais, bet tai nebuvo tiesa (Crossley 2014, 7). Kai tik imperatorienė sužinojo apie padėtį, iškart išleido keleta ediktų ir įsakė kareiviams tik išvyti vakariečius, bet jie jau buvo per toli nuėję (Crossley 2014, 7).

Po Boksininkų sukilimo, suprasdama žiaurias jo pasekmes, ji jau pati paskelbė savo pačios reformas, naudodamasi pabėgusio reformatoriaus Kang buvusiais planais. Naująją Cixi politiką galima laikyti modernizuotu judėjimu su daug platesniu ir gilesniu požiūriu į reformas nei prieš tai vykę reformacijos procesai. 1901 m. sausį išleistame dekrete buvo nurodoma, kad „Kinijos silpnybės šaknys slypi per stipriai įtvirtintuose žalinguose įpročiuose, taisyklėse ir per daug kruopščiai parengtuose nuostatuose, gausybėje neišmanančių ir vidutinių valdžios pareigūnų, <...> biurokratuose, besidangstančiuose rašytiniu žodžiu <...>“[20]. Naujųjų reformų tikslai beveik atitiko 100 dienų reformos siekius. Kadangi Cixi rimtai prižiūrėjo reformų vykdymą, naujoji politika pasiekė tam tikrų rezultatų, nors ir nevisai tokių, kokių tikėjosi imperatorienė. Cixi nusprendė priimti konstitucinio valdymo idėją atsižvelgdama į užsienio šalis, kurios buvo įteisinusios šią sistemą, o tai buvo didžiulis žingsnis progreso ir modernizacijos link. Tačiau tuo metu padėtis Kinijos imperijoje buvo vis dar komplikuota, todėl konstitucijos įvedimo procesas vyko lėtai. Iš jos perspektyvos, reformomis Cixi norėjo sau išlaikyti mandžiūrų valdžią ir Qing dinastijos teritoriją, tačiau naujoji politika nutiesė pamatus modernizacijos procesui, kas sudarė sąlygas paskutiniosios dinastijos žlugimui.

Jos vaidmuo panaikinant 1898 m. reformas ir jos parama vykusiam Boksininkų judėjimui išlieka vieni kontraversiškiausių jos veiksmų. Laikas, kuomet valdė Cixi, buvo esminis formuojant modernią Kiniją. Tačiau jos valdymas buvo įvairialypis ir sunkiai nuspėjamas, kas iš dalies lėmė neigiamą jos įvaizdžio kūrimą Vakaruose. Be to, imperatorienei, kuri daugelį metų praleido imperatoriškuosiuose rūmuose turėdama didžiąją dalį valdžios, nebuvo lengva priimti tiek daug pokyčių, kurie tiesiogiai palietė jos valdymo pobūdį ir įtaką šalyje. Cixi vaidmens svarba reformuojant Kiniją yra nenuginčijama, tačiau kinų modernizacijos istoriniame procese jos vaidmuo išliko ribotas. Iki pat savo mirties, kuomet nutrūko ir jos valdymas, ji taip

[20] 1901. „Reform Edict of the Qing Imperial Government“. http://alphahistory.com

ir nesuprato, jog išlaikyti senąją politinę santvarką ir tuo pačiu paversti Kiniją klestinčia šalimi yra neįmanoma.

IŠVADOS

Qing dinastija buvo paskutinioji dinastija per visą trukusį Kinijos imperinį valdymą. Pradžioje valdant mandžiūrams Kinija tapo klestinti šalis, dydžiu neprilygstanti jokiai kitai imperijos dinastijai. Visgi, antroji Qing valdymo pusė buvo greitai besikeičiantis ir sudėtingas šalies etapas. Qing imperatoriai patyrė daugybę iššūkių, kuriuos sukėlė tiek vidiniai, tiek išoriniai šalies procesai. Vėlyvasis Qing laikotarpis pasižymėjo sumaištimi, sukilimais, reformacijomis, kurios smarkiai prisidėjo prie tolimesnės imperijos raidos. Reformacijos ir šalies transformacija prasidėjo nuo opiumo kontrabandos, kuri pajudino ilgą grandinę įvykių iki pat imperijos žlugimo. Kinija po patirtų Opiumo karų ir pirmojo karo su Japonija buvo „įmesta“ į modernizacijos procesą, kuris pradžioje buvo labiau kaip atsakas į išorinę provokaciją negu savaiminiai imperijos pokyčiai ir raida.

1. Pirmasis bandymas reformuotis po Opiumo karų vyko per Savęs stiprinimo judėjimą, vykusį apie 30 metų. Tačiau tai dar tik buvo „atsargi, besiginančioji“ Kinijos modernizacija, kurios metu pagrindinis tikslas buvo perimti vakariečių technologinius pasiekimus, ignoruojant socialinę-politinę sferas. Šiuo laikotarpiu pati imperija kito nežymiai, nes valdymo sistema ir konfucianistinės vertybės išliko nepajudintos. Kad imperijai reikia didesnių pokyčių, nei kad šis judėjimas, parodė pralaimėti karai su Japonija ir Prancūzija, kurie dar labiau susilpnino imperiją ir pasitikėjimą valdžia.
2. Vis dėlto, Savęs stiprinimo judėjimas nutiesė tolimesnius pamatus į Kinijos modernizaciją ir, nors ilgai ir netrukusi, 100 dienų reforma jau įgavo radikalesnę formą. Tai reiškė, kad kinų sąmonėje formavosi supratimas, kad reformos buvo būtinos ir naudingos šaliai. Tačiau kol viena imperijos pusė siekė reformų, vyriausybė jas stabdė, kas vėlgi iššaukė priešiškumą valdžiai.
3. Norint suprasti Kinijos reformacijos sudėtingumą, svarbu paminėti, kad Kinijos imperija buvo valdoma svetimtaučių – mandžiūrų – mažumos. Tai paaiškina, kodėl pagrindis Qing dinastijos dėmesys prieš žlungant imperijai visada buvo nukreiptas į tai, kaip išlaikyti mandžiūrų valdžią. Reformomis norėta stiprinti valdovo galią, tačiau šitai tik skatino *han* kinų nacionalistinius jausmus ir maištus prieš

centrinę valdžią. Imperatorienė Cixi, išbuvusi teisiškai neįtvirtinta valdžioje daugiau nei 40 metų, iki pat Boksininkų sukilimo nepritarė radikalioms reformoms ir Vakarų įtakai modernizuoti imperiją. Tačiau vėlyviausios Qing reformos, inicijuotos jos pačios, ir pagreitino imperijos žmugimą. Svarbiausias ženklas, kad Kinija juda link modernizacijos, buvo ekonomikos industrializacija ir siekis įsteigti konstitucinio valdymo sistemą.

4. Qing dinastijos žlugimas buvo ne Vakarų modernizmo pergalė prieš konfucianistinę ideologiją ir tradicijas, o pačios Kinijos ribotas gebėjimas neramiais laikais sutelkti ir išlaikyti augantį gyventojų skaičių valdant nedidelei centrinei valdžiai.

BIBLIOGRAFIJOS SĄRAŠAS

Pirminiai šaltiniai:
Anon. 1895. „Treaty of Shimonoseki“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://china.usc.edu/treaty-shimonoseki-1895> [žiūrėta 2016 05 18].

Anon. 1898. „A Press Summary of the Hundred Days Reforms (1898)“ [interaktyvus]. Prieiga: < http://alphahistory.com/chineserevolution/press-summary-hundred-days-reforms-1898/> [žiūrėta 2016 05 20].

1901. „Reform Edict of the Qing Imperial Government“. Prieiga: <http://alphahistory.com/chineserevolution/1901-cixi-ministers-promise-reforms/> [žiūrėta 2016 05 20].

Kang, Youwei 1898. „Comprehensive Considerations of the Whole Situation“. Prieiga: < http://alphahistory.com/chineserevolution/1898-kang-youwei-urges-reform-japanese-model/> [žiūrėta 2016 05 20].

Liang, Qichao 1903. „Observations on a Trip to America“ Prieiga: <http://afe.easia.columbia.edu/ps/china/liang_qichao_observations.pdf> [žiūrėta 2016 05 21].

Rong, Zou 1903. *The Revolutionary Army: a Chinese Nationalist Tract of 1903* [interaktyvus]. Prieiga: <http://alphahistory.com/chineserevolution/zou-rong-chinese-revolution-1903/> [žiūrėta 2016 05 19].

Antriniai šaltiniai:
Anon. 2008. „World Drug Report“ [interaktyvus], 175. Prieiga: <https://www.unodc.org/documents/wdr/WDR_2008/WDR_2008_eng_web.pdf> [žiūrėta 2016 05 19].

Brophy, David 2016. *Uyghur Nation: Reform and Revolution on the Russia-China Frontier* [interaktyvus], Cambridge MA: Harvard University Press. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=O5G-

CwAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false > [žiūrėta 2016 05 14].

Chan, Kenneth S. 2014. „The Late Qing dynasty to the early Republic of China: a period of great institutional transformation“ iš *Routledge Handbook of the Chinese Economy*, ed. Gregory C. Chow, Dwight H. Perkins [interaktyvus], New York: Routledge, 21-41. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=NjtHBAAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2015 05 18].

Chang, Hao 1980. „Intellectual Change and the reform movement, 1890-8“ iš *The Cambridge History of China, Volume 11: Late Ch'ing, 1800-1911, Part 2.*, ed. Fairbank, John K., Kwang-Ching Liu, New York: Cambridge University Press, 274-338.

Chen, Dennis 2013. „The Western Perception of Empress Dowager Cixi“, Victoria: University of Victoria Press.

Crossley, Pamela K. 2014. „In the Hornets' Nest“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.dartmouth.edu/~crossley/ARCHIVE/LRB_4.9.14.pdf> [žiūrėta 2016 05 21].

Crossley, Pamela K. 2010. *The Wobbling Pivot, China since 1800: An Interpretive History* [interaktyvus], Singapore: John Wiley & Sons. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=f2wHSEud6voC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 19].

Deng, Kent 2015. "China's Population Expansion and Its Causes during the Qing Period, 1644-1911“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.lse.ac.uk/economicHistory/workingPapers/2015/WP219.pdf> [žiūrėta 2016 05 20].

Deng, Kent 2003. „State Transformation, reforms and economic performance in China, 1840-1910“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://eprints.lse.ac.uk/640/1/CUP-final.pdf> [žiūrėta 2016 05 20].

Fan, Peiwei 1995. „Educational Reforms, 1903-1904“ iš *China, 1895-1912: State-sponsored Reforms and China's Late- Qing Revolution“*, ed. Douglas R. Reynolds [interaktyvus], New York: M. E. Sharpe, 85-101. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=WjnKdLwrrWsC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 20].

Fairbank, John K., Reischauer, Edwin 1989. *China: Tradition and Transformation. Revised Edition*, Boston: Houghton Mifflin Harcourt.

Hao, Zhidong 2010. *Whither Taiwan and Mainland China: National Identity, the State and Intellectuals* [interektyvus], Hong Kong: Hong Kong University Press. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2016 05 14].

Hearn, Maxwell K., Madeleine Zelin. „The Kangxi and Qianlong emperors“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.learn.columbia.edu/nanxuntu/html/emperors/> [žiūrėta 2016 05 20].

Hsu, Immanuel C. Y. 1970. *The Rise of Modern China*, New York: Oxford University Press.

Karl, Rebecca E., Peter Zarrow 2002. *Rethinking the 1898 Reform Period: Political and Cultural Change in Late Qing China* [interaktyvus], Cambridge, MA: Harvard University Press. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=qimPNgSYslYC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 18].

Leung, Edwin Pak-Wah 2012. *Modern Chinese History Essentials* [interaktyvus], New Jersey: Research & Education Association. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=BX04ZA8R9ugC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 25].

Liao, Chih-Yu 2006. „A Comparative Analysis of the Differences between Chinese and Japanese Modernization in the Mid-Late Nineteenth Century, with Particular Regard to the Idea of 'Rich Nation and Strong Army'" [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/889/thesis_fulltext.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2016 05 05].

Li, Xiu-ying. „When I was a girl in China" [interaktyvus]. Prieiga: <http://exhibits.hsl.virginia.edu/clothes/lady_bound/> [žiūrėta 2016 05 19].

Liu, K. C. „Moderate Reform and the Self-Strengthening Movement" iš *Sources of East Asian Tradition: The modern period, Volume 2*, ed. William T. Bary [interaktyvus], New York: Columbia University Press, 629-641. Prieiga: https://books.google.lt/books?id=hdNsVCZw1JAC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [žiūrėta].

Ni, Shawn, Pham Hoang Van 2006. „High Corruption income in Ming and Qing China" [interaktyvus]. Prieiga: <http://web.missouri.edu/~nix/JDE06.pdf> [žiūrėta 2016 05 19].

Palm, Daniel C. 2012. „Chinese Encounters with Foreign Ideas in the Self-Strengthening Movement (1861-1895)" [interaktyvus]. Prieiga: <https://aacs.ccny.cuny.edu/2012conference/Papers/Palm,%20Daniel.pdf> [žiūrėta 2016 05 20].

Perry, Elizabeth J., Merle Goldman 2009. *Grassroots Political Reform in Contemporary China* [interaktyvus], Cambridge: Harvard University Press. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=Q1URFXpeX_gC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 18].

Polachek, James M. 1992. *The Inner Opium War*, Cambridge MA: Harvard University Press.

Rankin, Mary B. 1997. „State and Society in Early Republican Politics, 1912-18“ iš *Reappraising Republican China*, ed. Frederic E. Wakeman, Richard L. Edmonds [interaktyvus], New York: Oxford University Press, 6-28. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=GNLWtjV_MDwC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 20].

Rhoads, Edward J. M. 2000. *Manchus and Han: Ethnic Relations and Political Power in late Qing and Early Republican China*, 1861-1928“ [interaktyvus], Seattle: University of Washington Press. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=QiM2pF5PDR8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 17].

Rowe, William T. 2009. *China‘s Last Empire: The Great Qing,* Cambridge MA: The Belknap Press of Harvard University *Press.*

Schell, Orville, Delury, John 2013. *Wealth and Power: China‘s Long March to the Twenty-first Century,* New York: Random House.

Schirokauer, Conrad, et al. 2012. *A Brief History of Chinese and Japanese Civilizations* [interaktyvus], Boston: Cengage Learning. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=AZIJAAAAQBAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 22].

Smith, Richard J. 1976a. „Foreign-Training and China‘s Self-Strengthening: The Case of Feng-Huang-Shan, 1864-1873“, *Modern Asian Studies* [interaktyvus] 10, 2: 195-223. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2016 05 17].

Smith, Richard J. 1976b. „Li Hung-Chang‘s Use of Foreign Military Talent: The Formative Period, 1862-1874“, iš *Li Hung-chang and China‘s Early Modernization,* ed. Samuel C. Chu, Kwang-Ching Liu [interaktyvus], New York: M. E. Sharpe, 119-143. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=y5aFP-7b3jIC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 20].

Spence, Jonathan D. 1991. *The search for Modern China* [interaktyvus], New York: W. W. Norton & Company. Prieiga: <https://www.scribd.com/doc/40662560/Spence-Jonathan-D-The-Search-for-Modern-China-1990> [žiūrėta 2016 05 18].

Wong, Chin-kiu 2003. „Modernization in late Qing China (1861-1910) and Meiji Japan (1868-1912)“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://hub.hku.hk/bitstream/10722/31206/15/FullText.pdf?accept=1> [žiūrėta 2016 05 20].

Wong, Chin-kiu 1978. "Reforms and the Masses" iš *Reform and Revolution in China: the 1911 Revolution in Hunan and Hubei*, ed. Joseph Esherick, Berkley: University of California Press, 113-124.

Wong, Young-Tsu 1992. „Revisionism Reconsidered: Kang Youwei and the Reform Movement of 1898“ *Modern Asian Studies* [interaktyvus] 51, 3: 513-544. Prieiga: JSTOR [žiūrėta 2016 05 20].

Zheng, Yangwen 2005. *The Social Life of Opium in China* [interaktyvus], New York: Cambridge University Press. Prieiga: <https://books.google.lt/books?id=0gGrQx78TXIC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2016 05 19].

SUMMARY

The topic of Bachelor thesis is "The influence of reforms on development and fall of empire in Late Qing dynasty (1842-1911)". The period of Qing dynasty is important because it was the last dynasty that stopped Chinese imperial history. In Late Qing Empire socio-political atmosphere was rapidly changing. Both external wars with Europeans, Japanese and internal rebellions promoted reforms and uprisings. After that unsuccessful reforms were started, which involved social, political and economic areas. However, the reforms did not last long. These days, scientists raise the question whether the reforms inevitably contributed to the collapse of the empire and was a negative factor in the history of the Qing Dynasty.

The aim of thesis is to find out what influence reforms had on development of empire and it's collapse. Thesis is written in descriptive-prescriptive way. It analysis primary and secondary sources. Primary sources examine reforms and proposals to change the country in Late Qing period. Secondary sources helps to examine the broader socio-economic and political situation in the country, what factors promoted reforms and what was its' role in the development of the Qing Dynasty.

Reformation process, which began slowly, has grown into a far-reaching reforms promoting modernization. Although Qing dynasty sought to reinforce the Manchu government and the country, it's only weakened and raised more controversy within the country between people and the ruler, between local and central government. This caused independence of the local officials and the armies, and growth of nationalistic feelings of ethnic Chinese, which led to the collapse of the empire.

Thesis may be useful for Lithuanian scholars who plan to analyze further situation in China after the collapse of the empire and the beginning of the modernization of the country.